STRIP SCHRIFT

Prijs f 5,95
Bfr. 110

AL SEVERIN
MOEBIUS
LORENZO MATTOTTI

243 – JAARGANG 24 NUMMER 6 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

INK

BERTVANDERMEY©91

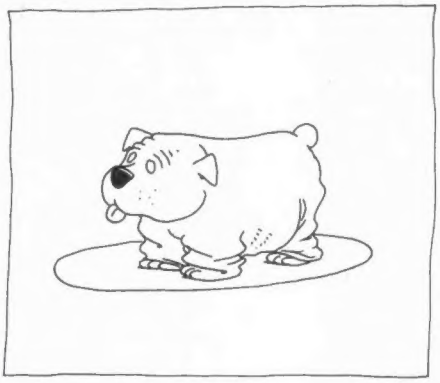

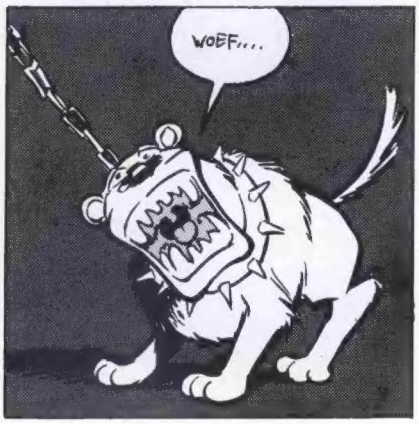
WOEF....

STRIP SCHRIFT

Jaargang 24 april 1991 nummer 6 (243)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Eric de Graaf, Arco van Os, Hans Pols, Noël Ummels

Medewerkenden
Ben Bits, Har Brok, Toni Capuozzo, P. Hans Frankfurther, Lorenzo Mattotti, Emmanuel Van Melkebeke, Michel Nadorp, Stefan Nieuwenhuis, Matt Schifferstein, Koos Schulte, Rich Thomassen, Jan Vriends, Rudy Vrooman, Anne van Vucht, Rein van Willigen

Redactie-adres
Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon: 030 - 319968

Abonnementen
Voor abonnementen kunt u terecht bij
Uitgever Het Stripschap
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon 03404 - 11117
Telefax 03404 - 32674
Abonnementsprijs f 55,- / Bfr. 1030
Leden van Het Stripschap f 2,50 / Bfr. 45 korting
Nederland: Postbank 209948 of ABN-bank 54.89.74.330 ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: ABN-bank 721-520.62.74-81 ten gunste van Het Stripschap, Amsterdam
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven contact opnemen met de redactie van Stripschrift

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Richard, Amsterdam
Geknipt Papier, Gent

Omslag
Jack Staller

Redactioneel

Het zijn drukke tijden.
Net op het moment dat wij de resultaten van de lezersenquête onder woorden proberen te brengen, kregen wij de kans om een stukje cultureel Nederland in België voor het voetlicht te brengen, een gelegenheid die wij niet voorbij wilden laten gaan. In het hart van dit blad treft u op vier extra pagina's een kort overzicht aan van de expositie 'Jonge Honden NL' die nog tot medio juni in Brussel te bewonderen valt. Ook onze omslag staat in het teken van deze expositie, want het originele schilderij van de cover van het nog te verschijnen album van 'The Black Hawk Line' is namelijk ook in Brussel te bewonderen. De uitslag van de enquête, die wij u beloofd hadden voor dit nummer, schuift nu gewoon een maandje op.

Tijdens de redactie-vergaderingen wordt al enkele maanden druk beraadslaagd over de activiteiten die plaats moeten gaan vinden ter gelegenheid van het – over ruim een half jaar te verschijnen – 250e nummer van uw lijfblad. We zijn er nog lang niet uit, maar dat de maand december niet onopgemerkt aan stripminnend Nederland voorbij zal gaan, is zo goed als zeker.

In de redactionele schappen vonden wij nog tien exemplaren van het door uitgeverij Casterman gepubliceerde stripalbum 'Veel liefs uit Brussel' van Goffin en Rivière. Geïnteresseerden kunnen vóór 20 mei, middels een briefkaartje naar onze postbus, laten weten waarom zij zo nodig dit album gratis aan hun verzameling toe willen voegen.
Het zijn drukke tijden.

Inhoud

4 **ALEC SEVERIN** Hans Pols
7 **BITS & PIECES** Ben Bits
8 **ORIGINAL ARTWORK** Rein van Willigen
10 **VLAAMS STRIPCENTRUM** Stefan Nieuwenhuis
12 **ALLEDAAGSE KRONIEKEN** Toni Capuozzo en Lorenzo Mattotti
14 **MOEBIUS DICHTERBIJ** Hans Pols
19 **JONGE HONDEN NL**
23 **ELFQUEST** Emmanuel Van Melkenbeke
24 **JAN VRIENDS** Stefan Nieuwenhuis
28 **STRIP** Jan Vriends
31 **BOEKEN**
34 **ACTUALITEITEN**
38 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

ALE
SEVE

Lise
is een
voo
iedere

door
HANS POLS

Vijf jaar lang lag *Lisette* **in en op het bureau van verschillende Belgische uitgevers, voordat het verhaal uiteindelijk bij Delcourt en Sherpa in boekvorm verscheen. Eindelijk ligt voor Severin de weg naar de roem open. Momenteel werkt hij voor Claude Lefrancq aan een stripversie van** H.G. Wells' *De Tijdmachine*. **In oktober 1990 was Alec Severin tijdens de Stripdagen in Nederland om te signeren achter de stand van Sherpa. Een korte introductie van Severin en zijn strips is het resultaat van het gesprek dat wij met hem hadden.**

Het is alweer vijf, zes jaar geleden dat Alec Severin zijn eerste strips in zwart/wit publiceerde bij Editions Michel Deligne: Gratin **en** Story of War**; Lisette verscheen pas in 1989 maar Severin begon al in dezelfde tijd er aan te werken.**
Alec Severin: Ik heb twee strips gemaakt voor Michel Deligne en tegelijkertijd werkte ik aan Lisette. Dat was vijf jaar geleden, maar het boek is pas nu uitgekomen. Naast het werken aan Lisette heb ik de afgelopen jaren vooral illustraties gemaakt voor jeugdbladen.

Is het illustreren **je belangrijkste werk?**
Het is het werk dat ik het liefste doe, maar om te kunnen leven moet ik naast illustraties ook strips tekenen.

EC
RIN
tte
strip
r
en

Ik weet dat dit wat gek klinkt, meestal is het andersom. Met reclame-illustraties kun je ook inderdaad veel meer geld maken dan met strips, maar met de cover-illustraties die ik maak verdien je niet veel.

Is het moeilijk **om in België strips uit te laten geven?**
Tegenwoordig wel. Enkele jaren geleden was het nog moeilijker. Vroeger had je veel kleine Brusselse uitgevers, maar die zijn allemaal op de fles gegaan door toedoen van een Franse distributeur. Toen waren alleen *Dupuis* en *Lombard* nog over.
Nu beginnen de uitgeverijtjes langzamerhand weer van de grond te komen. Ze zijn commerciëler ingesteld dan de uitgevers van toen en ze hebben een collectiebeleid. Hun albums worden vaak door andere uitgevers gedistribueerd. Ik werk momenteel voor *Lefrancq*, een uitgever waarvan de albums door *Dargaud* worden verspreid en die gespecialiseerd is in stripversies van romans.

Lisette

Er is een lange tijd verstreken tussen de albums die bij Deligne uitkwamen en Lisette.
Ja, Lisette had ik oorspronkelijk voor *Spirou* gemaakt, maar dat was in de tijd dat *Hachette* alles opkocht. Bij *Dupuis* wist men niet of ze met Lisette door wilden gaan of niet. Ze waren toen vooral op zoek naar korte verhaaltjes. Er werd mij gevraagd om Lisette te onderbreken om korte verhalen te gaan tekenen. Mijn antwoord was, dat ik eerst Lisette af wilde maken en daar gingen ze bij Dupuis niet mee akkoord. Ik ging bij Spirou weg en kwam bij *Bédescope* (één van de kleine Brusselse uitgevers) terecht. Dat was in de periode dat de meeste uitgeverijtjes failliet gingen en het boek is dus onder moeilijke omstandigheden afgemaakt. Het was een chaotische tijd. Het duurde allemaal erg lang en ik was Lisette al bijna vergeten toen de Franse uitgever **Guy Delcourt** mij opbelde. Hij wilde het album alsnog, na vijf jaar, uitgeven. Delcourt heeft alles opgekocht, de films, alles, zelfs de Nederlandse vertaling lag al klaar. Het was een paar jaar geleden nog de bedoeling dat *Den Gulden Engel* Lisette in het Nederlands taalgebied uit zou brengen.

Uiteindelijk bracht Sherpa Lisette in het Nederlands uit als een tamelijk luxe uitgevoerde hardcover. Een beetje jammer is dat wel, want op deze manier krijgen alleen volwassenen het boek onder ogen. Lisette is toch eigenlijk een verhaal voor kinderen?
Ik denk dat Lisette een verhaal voor iedereen is. Al is het voor kinderen misschien toch te moeilijk.

Lisette is een rijk meisje, dat leeft aan de rand van een mijnwerkersdorp in een landhuis; haar vader, de baron, bezit alle mijngronden. In de mijnen wordt op het moment dat het verhaal begint niet gewerkt, want alle mannen van het dorp zijn gemobiliseerd, er is oorlog. Lisette verkleedt zich als jongen zodat ze kan spelen met de jongens uit het mijnwerkersdorp, want meisjes van haar stand kunnen natuurlijk niet zomaar met arbeidersjongens omgaan. Lisettes broer is op de hoogte van haar uitstapjes en chanteert haar. Het is deze zelfde broer die, als de oorlog is afgelopen, de mijnen weer wil openen, tegen de zin van zijn vader, de baron, in.
Kort samengevat is dit het verhaal dat verteld wordt in Lisette, een verhaal over de tegenstelling tussen arm en rijk, tussen stad en platteland. Wat begint als een vriendelijk dorpsverhaal ontwikkelt zich gaandeweg tot een (sociaal) drama. Het slot van Lisette vergeleek ik in mijn bespreking van dit boek al met Samber **van** Yslaire**. Net als het eerste deel van Samber heeft ook Lisette geen duidelijke tijdsaanduiding. Net als veel anderen vatte ik de oorlog, waarvan in het album sprake is, op als de eerste wereldoorlog; iets in de sfeer van het verhaal leek hiernaar te verwijzen. Severin heeft echter**

Er is sprake van een oorlog, maar Lisette zou zich evengoed in onze tijd af kunnen spelen

nooit duidelijk de eerste wereldoorlog voor ogen gehad: 'Er is sprake van een oorlog, maar ik heb nooit een echte oorlog daarbij voor ogen gehad. Lisette zou zich evengoed in onze tijd af kunnen spelen, want de tegenstellingen waarvan sprake is bestaan nog steeds.'

Lisette is prachtig getekend in een vlotte semi-realistische stijl. Hoewel het lang heeft geduurd voordat het boek uitkwam, werd Lisette feitelijk in vijf maanden voltooid: 'Ik was gewend om snel te werken en ik kan het nog steeds omdat ik cartoons en gags teken.'

Het verhaal waar Severin nu aan werkt kost hem aanzienlijk meer tijd dan Lisette. Tot nu toe zijn er nauwelijks stripverhalen van Severin voorgepubliceerd in jeugdbladen, al was dat wel ooit de bedoeling met Lisette. Severin werkte samen met een tweetal scenaristen, maar alleen werken gaat hem beter af:

RIEN NE SE PASSA, NI LA NUIT, NI LE JOUR QUI SUIVIRENT...
AU CRÉPUSCULE...
... CACHÉES ?! JE COMPTAIS VOUS LES DONNER APRÈS AVOIR TROUVER UN ABRI POUR CETTE NUIT...
JAMAIS GRATIN N'AURAIT CRU LA HER SI ÉLOIGNÉE DU CENTRE VILLE...
GRATIN... VOUS POUVEZ LES SORTIR VOUS SAVEZ...
... C'EST ÇA... ENCORE HARCHER...
PLAÎT-IL?
LES BOÎTES DE CONSERVE QUE VOUS AVEZ CACHÉES DANS SON SAC
ÉCOUTEZ VIEUX, VOUS VOYEZ PAS QUE NOUS CREVONS DE FAIM...
LES...

Oud werk uit Le journal illustré, Une aventure de Gratin (1983)

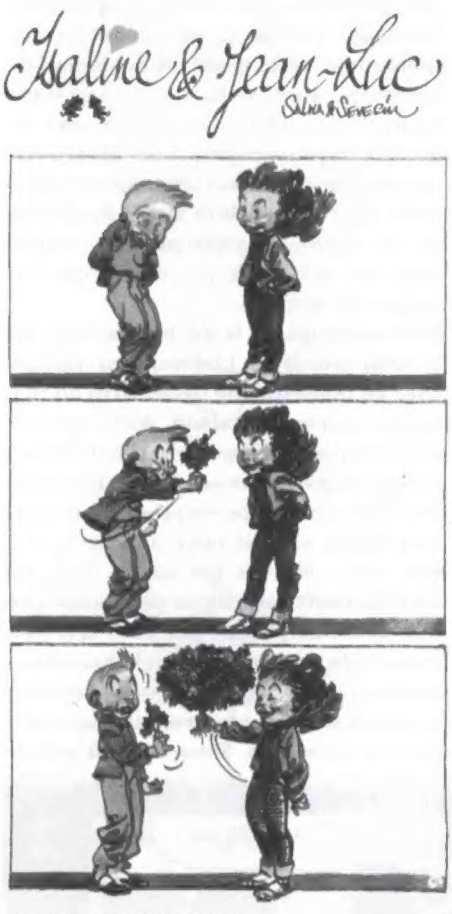

Stripje voor Robbedoes,
Rechts, *De Tijdmachine* van H.G. Wells

'Ik heb het wel geprobeerd met een scenarist, dat was twee jaar geleden toen ik nog voor Spirou werkte. De scenarist was een assistent van **Cauvin**. Iets later heb ik met **Delporte** gewerkt aan een serie voor het (Franse) Smurfenblad. Ik heb twee verhaaltjes getekend, maar dat was alles.
Ik hou er niet van om met een scenarist te werken, ik ben te moeilijk. Ik wil altijd alles veranderen en dat is niet prettig voor een scenarist.'

De Tijdmachine

Vind je het wel belangrijk om te kunnen voorpubliceren in een jeugdblad?
Ik zou het graag willen, maar ik denk niet dat *De Tijdmachine* wordt voorgepubliceerd. Er zijn in België wel bladen die één pagina per dag publiceren, maar daar kan ik beter mee wachten tot het verhaal helemaal af is. Anders wordt het te gevaarlijk; Lisette heb ik in een kort tijdsbestek getekend, maar het bewerken van H.G. Wells vergt veel meer tijd.
De inkleuring neemt meer tijd in beslag en het is een veel omvangrijker project dan Lisette. Ik zou vier pagina's per maand af moeten leveren, maar soms is dat moeilijk vol te houden. Ik ben niet in staat om een ritme te handhaven. Lisette heb ik in vijf maanden voltooid.'

Wat is de reden dat het nu langzamer **gaat?**
De strip wordt in een realistischer stijl getekend en ik moet mij goed documenteren. Ik gebruik anders nooit documentatie. Als ik bijvoorbeeld een stad teken, verzin ik alles zelf, maar nu ben ik verplicht om me goed te documenteren.
Ik heb ook veel meer tijd nodig omdat ik vroeger de pagina's direct inkleurde. Nu gebruik ik blauwdrukken. Ik doe drie of vier dagen over de inkleuring van een pagina. Bij Lisette kleurde ik per dag één pagina in.

De Tijdmachine **verschijnt bij Lefrancq. Heeft het verschijnen van** Lisette **Lefrancq aangespoord om met je in contact te komen?**
Nee, dat was erg toevallig. Enkele weken nadat Guy Delcourt mij opbelde, kwam ik met Lefrancq in contact. Hij wilde Lisette graag uitgeven op voorwaarde dat er een vervolg zou komen. Lisette was inmiddels verkocht en we besloten om voor Lefrancq aan een andere serie te gaan werken. Ik werkte toen ook nog voor *Le journal des schtroumpfs*. Nu wil ik proberen om ieder jaar een album uit te brengen, anders vergeet het publiek me.

Wordt De Tijdmachine een serie?
Ik ga verschillende verhalen van Wells bewerken. Eerst komt de bewerking van *De Tijdmachine*, daarna volgt *War of the Worlds*, maar voor dat boek moet ik wachten tot de rechten vervallen zijn.

Blijf je in dezelfde stijl werken als bij Lisette?
Nee, De Tijdmachine is realistischer. Het wordt niet echt een klare lijn-verhaal, maar als je kijkt naar wat Lefrancq uitgeeft, zie je dat hij een voorkeur heeft voor realistische, heldere verhalen. Die verlangt hij ook van zijn auteurs, maar hij heeft mij nooit gevraagd om in die stijl te gaan werken, anders had ik nooit ja gezegd tegen hem. Ik volg mijn persoonlijke stijl en dat werkt erg goed.

Hou je van SF, van H.G. Wells?
Ik hou vooral van Wells, van anderen niet zo. Ik hou ook van **Edgar Allen Poe**. In het algemeen kun je zeggen, dat ik hou van boeken die rond de eeuwwisseling werden geschreven, maar praat me niet van Verne. Het werk van **Jules Verne** is echt gedateerd, terwijl Wells een goede schrijver was. Mijn stripversie zal nooit dezelfde kwaliteit hebben als de originele roman. Ik heb maar de beschikking over vijftig pagina's, daar kun je 300 pagina's roman niet mee compenseren. Ik probeer het maar zo goed mogelijk te doen.
Hierna wil ik graag doorgaan met het bewerken van boeken van H.G. Wells, hij heeft veel goede romans geschreven die niet zo bekend zijn bij het grote publiek.
Na vier of vijf bewerkingen van bekende boeken, wil ik mij aan Wells moeilijkere boeken gaan wagen die veel interessanter en ook beter zijn. Niet dat het moeilijke boeken zijn in die zin dat ze gecompliceerder zijn, maar ze zijn veel voller.

Met dank aan Eric de Graaf (vertaling) en Mat Schifferstein.

Bits & Pieces

BARCELONA

Ik sta nog steeds stomverbaasd. Verbaasd over de groteske aanhef boven stripartikelen in de media. Vooral als het artikel over bekende stripfiguren gaat. Je ziet het bekrompen reclameslogan-denken. Hoe krijg ik de lezer bij dit epistel betrokken? Joepie, strips! Er lekker tegenaan.
Elsevier. 'Een aardige, prehistorische proleet' luidt de kop. Boven een afgrijselijk tekstje over de terugkeer van de jaren zestig Flintstones op TV. Nou ja, RTL-4 dus. Dan de Volkskrant. Over Betty Boop. 'Een flemend, koerend en kirrend pin-upje'. Met een waterhoofd, voegt in de tekst auteur Van Oudheusden er knorrend aan toe. Over dit mallotige gedoe wordt toch ooit iemand boos, denk ik dan. 'Charlie Brown, een vertederende schlemiel'. Krant op Zondag. 'Babarservies voor snobs' lalt de Volkskrant. Is de VPRO net begonnen deze olifant op zondagochtend uit te zenden. Ha, ha. Als dan Het Vrije Volk kopt met: 'Mijn roodharige broodwinning blijft voor altijd ongetrouwd', besluit ik nooit meer Claire te lezen. Maar nee, nergens ontstaat verder deining. Geen geblesseerden, geen gekwetste zielen. Niets.
Die ontstaan merkwaardig genoeg tegenwoordig wel als strips en politiek in het geding komen. Ooit bezocht ik in mijn jongensjaren, in korte broek en op de fiets, een forum 'Strips en Politiek'. In één of andere Rotterdamse school. Neeltje Smit Kroes (VVD) en Hans Kombrink (PvdA) babbelden gezellig. Alles kon, niets moest. Broederlijk gingen links en rechts op in dezelfde strips. Kranten hadden toen nog pakkende koppen als: 'Bommel voor alle rangen en standen'.
Nee, de jaren negentig. Da's andere koek. Roept VARA-voorzitter Marcel van Dam in een interview: 'Alfred J. Kwak. Dat is een sociaal-democratische eend!' Prompt duikt Max Pam onder het kopje 'Eend' in het NRC erbovenop. Ja, nu begrijpt Max zijn dochter opeens. 'Die prefereert de ware Donald Duck en zijn kapitalistische Oom Dagobert'. Weg is de generatiekloof tussen Max en Truusje. Ze prefereert Duck 'boven het schaamteloos geplagiateerde halfprodukt van een Alfred J. Kwak'. De makers verwijt hij niet eens de moeite te hebben genomen een ander dier te bedenken dan een eend. Nou, daar zal Herman van Veen toch even creatief van zijn geschrokken. Tsjonge. Wat zou Pam van Daffy Duck vinden? Tot m'n verbazing kwekt Pammetje niet dat Kwak ook nog kwak heet. Een politieke eruptie van de zuiverste lava.
Nu is Alfred ook een moeilijke. Als verwoed strijder tegen al het onrecht moet je op je tellen passen. Wie partij kiest staat in de wind. Want zeg nou zelf. Zes en twintig in Japan geproduceerde tekenfilms. Het afval van het filmontwikkelbad is bepaald niet milieuvriendelijk. Gemaakt in het land dat systematisch alle hardhout-bossen van Zuid-Oost Azië laat kappen. En Alfredje maar tekenfilmbossen redden. Verder een eigen kledinglijn ter verbreiding van het Kwakisme. Een politiek levensideaal zonder macht en concurrentie. Maar voorlopig worden de kleertjes keurig commercieel in Portugal gemaakt. Zeker niet van milieugericht katoen. En het zou me verbazen als het rode sjaaltje van de eendepop niet stijf staat van de cadmium. Nee, dat is koorddansen boven een politiek ravijn. Ter andere zijde loopt ook Pam gevaar. Disney krijgt net een financiële injectie van één miljard gulden van het Japanse Touchwood Pacific Partners. Dus Pam kapt schaamteloos zijn bosje mee.
Conclusie: grauwe, grijze stripgehaktballen verkoop je met spetterende koppen. En wie kleur bekent, wordt door een bal gehakt in de nek gesprongen.
En als ze er helemaal niet meer uit komen, is er altijd nog de sport. Bij voorkeur voetbal. Maar wat het NRC met het onderstaande cartoonkopje wil bereiken, is mij tot nu toe volslagen onhelder:

Ben Bits

NRC/HB vrijdag 8/3/91

ORIGINAL ARTWORK

of: de kunst van het verkopen

door

REIN VAN WILLIGEN

Is me dat even schrikken. Krijg ik een folder in handen waarin sprake is van echte 'animatiecellen'. De twijfel slaat me rond het hart. Wat nu? Zitten mijn geliefde tekenfilmvriendjes in de lik? Hebben ze straf? Worden ze met acetaat gemarteld? Kortom: wat is er gaande met *Fred Flintstone, Mowgli, Alfred J. Kwak, Woody Woodpecker* **en noem de tekenfilmfavorieten maar op?**

Ik had alle reden om op onderzoek uit te gaan. Het fraaie weer beloofde veel goeds. Ondanks de koude, deed de zon aangenaam haar best me warmte toe te stralen. Even daarvoor hadden Dagobert en de zijnen, in de verfilming van *Ducktales*, al hun best gedaan de sombere gedachten bij me weg te nemen. Tijdens deze persviewing maakte ik contact met ene **Bart Lohr**, de man achter de 'originele animatiecellen', zoals al ras zou blijken. Hij hielp me snel uit de droom – of was het in eerste instantie een nachtmerrie? Het betrof een nering waar de liefhebber terecht kon 'cels', oftewel met de hand ingekleurde transparanten, te kopen. Moderne kunst in optima forma dus.

De gebroeders Warner achter ons latend, werd ik door de 'cellenhandelaar' meegevoerd naar hartje Amsterdam. Na enig gestruin door 's lands hoofdstad arriveerden we, voorzien van een macro-biologische lunch, in het pand aan de Berenstraat 19. Een vijftig jaar oude muis, Timothy uit *Dumbo*, staat keurig achter glas de bezoekers op te wachten.

Achter glas, ik had het kunnen weten, het betrof een galerie.

Binnengekomen wordt ik overrompeld door het aantal aanwezige tekenfilmvriendjes. Glazig staren ze me aan. De argeloze kijker wordt verrast door de wand *Kwak*, die wordt afgewisseld met wat *Boesjes*. Betaalbare, kleurrijke prentjes, die voor enkele honderden florijnen van eigenaar kunnen verwisselen.

Recht daar tegenover hangt *Jessica*, het liefje van ene *Roger Rabbit*. Een cel die een slordige achtduizend gulden waard placht te wezen. Oh ...

Onder Jessica troont **Lex van Kampen**, mede-eigenaar van deze galerie, die luistert naar de naam *Animation Art, name that toon*. Hij heeft zich achter een groot bureau genesteld. Eerlijk gezegd komt dat een beetje vreemd over. Maar een kassa-meubeltje á la Hema kan misschien ook niet. De vraag 'Zal ik hem inpakken, of eet u hem hier op?' verwacht je ook niet één, twee, drie. Ondertussen snorren in de etalage videobeelden over het opgestelde televisiescherm. Een aandachttrekkertje voor de toevallige passant. Als ik enkele meters de zaak inloop, word ik voor de keus gesteld: de trap op of de trap af. Gelukkig hoef ik niet naar boven, want dat blijkt aan een andere onderneming toe te behoren. Er vertoont zich zowaar enig teken van leven. Een grijs heer daalt af, spoedt zich nog verder de trap af, loopt – zoals later zou blijken – een keukentje in en komt tevoorschijn met een fiets aan zijn hand. Voor ik definitief besluit af te dalen, werp ik nog een blik op een 'echte' Fred. Deze holbewoner heeft een geelgetinte achtergrond. Mooi is de cel niet; prijzig wel. Na de afdaling kom ik oog in oog te staan met de *Roadrunner*. Is een echte cel een uniek stukje (hand)werk dat in een oplage van één exemplaar is vervaardigd, nu maken handige jongens dezelfde tekening in oplagen van zeg 750 stuks. Deze worden voorzien van een certificaat van echtheid en een waarmerk in de cel zelf. In dit geval is **Chuck Jones**, de animator, ook nog bereid gevonden op iedere cel zijn handtekening te zetten. Een fraai passe-partout met dito lijst en een behoorlijk hoog prijskaartje met de vermelding van ongeveer *f*1750 moet de rest doen. Twijfelachtig. Ik wacht nu op een gelimiteerde oplage van **Rembrandt**'s *Nachtwacht*. Liefst gesigneerd. Gelukkig wordt mijn oog al snel getrokken naar mijn stille liefde uit **Disney**'s *The Junglebook*: Mowgli. Een schitterende potloodschets, die u voor slechts *f*675 de uwe mag noemen. Ook een potloodschets van *Mickey*, waar het tenslotte allemaal mee begon, is voor een duizendje of wat te verkrijgen. En dat

voor een 60-jarige. Donalds neefjes, getransplanteerd op een cel weliswaar, zijn ook te koop voor *f*1000. Ik denk, dat ze uit de jaren '60 stammen. Mooi zijn ze niet. In het linkerhoekje van deze 'kelder' is werk van het befaamde Engelse duo **Hallas & Batchelor** te bekijken en aan te schaffen. Mooie potloodtekeningen uit onder meer *Animal Farm*. Nog geen *f*200 per stuk. Er zijn zelfs opeenvolgende schetsen te koop. Relatief zeer voordelig. Op de terugtocht ontdek ik een nieuw binnengekomen partijtje werk. De passepartouts zitten er al omheen. Ik vraag Bart of ik even mag kijken. Eén van de feeën uit *The Sleeping Beauty* streelt mijn oog. Het alziend oog van de zaak, Lex, komt ondertussen nerveus op me af gehuppeld. Of ik wel schone handen heb, is zijn (domme) opmerking als ik de tekeningen beroer aan de zijkanten van de passe-partouts. Alsof er op deze werkjes zelf nooit gezweet is. En los daarvan doe

ik mijn voornaam eer aan. Bart is ook niet zichtbaar gelukkig met de opmerking.
Een klant die – zoals blijkt – ook de vorige dag zijn gezicht heeft laten zien, komt wederom de galerie bezoeken. Lex staat hem uitvoerig te woord. verkocht wordt er niets. Ik knoop een gesprek aan met Bart.

Bart Lohr: *Een vriend uit de USA heeft me op het idee gebracht. Hij was hier al jaren mee bezig. Via een postorderbedrijf verkocht hij dit materiaal. Hij vertelde me daar eens over en eerlijk gezegd leek het me wel een aardig idee, om dit in Nederland te gaan doen. Maar ik wist ook wel, dat het alleen een kans van slagen zou hebben als je een soort van netwerk opbouwt, dus we hebben met enkele mensen in Londen en Berlijn een samenwerkingsverband op poten gezet. Het lukt je dan vaak ook makkelijker bepaalde rechten te verkrijgen.*

Kun je me vertellen waarom dit werk je zo aanspreekt?
Het is een vrolijk produkt. De kleur, het karakter. Ik denk, dat iedereen leuke associaties krijgt als hij dit ziet. Daarom sprak het mij ook aan, om er mee te gaan werken; voorheen zat ik zelf in het grafische vak. Ik ben geïnteresseerd in beeld, maar niet als verzamelaar.

Was het eenvoudig **om van start te gaan?**
Het was complexer dan ik dacht. Er komt nogal wat om de hoek kijken. Je moet veelal contact zien te leggen met de studio's, tekenaars of andere medewerkers. Maar dat heeft als groot voordeel, dat ik me ook meer en meer ben gaan verdiepen in die studio's. Ik wist wel het één en ander, maar dat er zoveel bij kwam kijken, was me niet bekend. Eerlijk gezegd overrompelde me dat wel, maar ik heb nu een aantal contacten waar ik wat mee kan. Ook met Nederlandse animators.

Zeker voor Nederland is dit bijna een nieuwe soort kunst **te noemen?**
Zeker, maar ik verwacht wel, dat het hier heel populair zal worden. Voor zakenmensen is het toch een stuk investeringswaarde, wat ze aan de muur kunnen hangen. En het is nog leuk om te zien ook. Kantoren en bedrijven kunnen het ook als relatiegeschenk gebruiken.

Wat voor soort mensen krijg je over de vloer?
(aarzelend) *We zijn sinds begin december open. Het is bijna niet te zeggen, wie hier allemaal komen. De betere standing ... Maar voor f200 kun je hier ook al iets kopen. Ik denk dat een doorsnee-iemand het gewoon leuk vindt om zoiets aan de muur te hebben. Aan de andere kant verbaasd het me wel eens, hoe makkelijk mensen iets kunnen kopen. Ik had een Mickey van f1000. Iemand zag het en zei: 'Geef me die maar'. Veel mensen weten ook niet wat we verkopen. Die lopen maar wat langs. Tot nu toe (begin februari. RvW.) hebben we ook nog niet veel publiciteit gehad.*

Wat vind je zelf het leukste **materiaal?**
Ik hou erg van potloodschetsen. Droopy *is óók één van mijn favorieten. Thuis heb ik een oude Droopy hangen. Voor de zaak vind ik Jessica uit* Who fraimed Roger Rabbit? *een hoogtepunt.*

Hoe zijn de reacties **op jullie onderneming?**
Te gek. Men zegt ook, dat ze vaak niet wisten dat zoiets bestond. Voor sommigen hebben we wel een beetje een drempel. Daarom draaien we in de etalage op onze televisie altijd een cartoon. En ik denk, dat iedere galerie wel een drempel heeft. Hier is die drempel lager, omdat het populaire figuurtjes zijn. Jeugdsentiment.

Sta je in voor de echtheid **van het gebodene?**
Iedereen die hier iets koopt, krijgt van ons een garantie-certificaat waarop we de echtheid garanderen. Sommige dingen hebben we rechtstreeks bij de studio's gehaald en in enkele gevallen geven de studio's zelf een certificaat van echtheid. Wie iets speciaals zoekt, iets dat wij niet kunnen leveren, kan toch bij ons terecht. We hebben nu over de gehele wereld contacten, dus we kunnen altijd proberen iets te achterhalen.

Wat vind je, tot slot, van de prijzen **die tegenwoordig betaald worden voor dit artwork?**
Op de Amerikaanse markt worden de prijzen vastgelegd. En die prijzen worden bepaald door de hoeveelheid materiaal, die nog beschikbaar is en door de populariteit.

Voor ik vertrek, kijk ik nog een keertje rond. Lex maakt zijn handen vuil aan een bos bloemen. Ik neem afscheid van het tweetal. Op de terugweg blijft bij mij één vraag hangen: Is ook dit een vorm van 'The Illusion of Life'? De toekomst zal het uitmaken.
Wie echt wil beleggen zal het voornamelijk moeten zoeken in Disney en de zijnen. En dan nog ... de voorstelling op zich moet ook wel gaaf zijn. Maar dit is wellicht een opmerking uit de Hollandse School, die nuchterheid heet.

't VLAAMS ST

Uitleendienst

door
STEFAN NIEUWENHUIS

't Vlaams Stripcentrum (VSC) is in Nederland slechts bij een klein groepje liefhebbers bekend, en dan met name naar aanleiding van de vorig jaar gestarte Vandersteen-collectie door medewerker Peter van Hooydonck**. Toch is 't VSC al 10 jaar bezig met het, zij het op kleinschalige wijze, ontplooien van activiteiten op het gebied van het stripverhaal.**

De belangrijkste troef die 't VSC in handen heeft is hun eigen stripbibliotheek, een uniek initiatief dat zich voornamelijk richt op de plaatselijke stripliefhebber. Toch heeft het zich in zijn tienjarige bestaan ontwikkelt tot een gerespecteerd stripcentrum met een grote verscheidenheid aan diensten. Als afsluiting van die

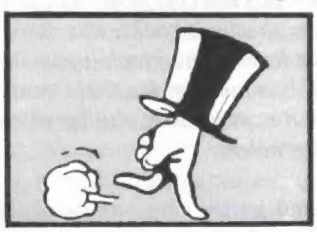

tien veelbewogen jaren heeft 't VSC onlangs een jubileumuitgave gepresenteerd van *De Ringelingschat* door **Willy Vandersteen**. Het tienjarige bestaan werd op gepaste wijze gevierd.

Frank Bogaerts, mede-oprichter en de huidige voorzitter van het Stripcentrum, kan vol trots terugzien op de afgelopen periode, waarin het is uitgegroeid tot een uitgebreid centrum. 'We zijn eigenlijk begonnen in 1980 als een jeugdhuis waar jonge mensen welkom waren en waar ze kennis konden maken met de aanwezige stripalbums. Dit bracht evenwel een probleem met zich mee, omdat er een soort drempelvrees heerst. Jongelui die niet aan het jeugdhuis verbonden zijn gaan niet zo gemakkelijk naar binnen en komen dus ook nooit in aanraking met de stripbib. Dan was er nog een bijkomend probleem wat de huisvesting betrof. Iedere zondag moesten we de boeken en al onze andere materialen verslepen, om plaats te maken voor de jeugdbeweging.' In 1983 vindt er een grote verandering plaats binnen de gelederen van 't Vlaams Stripcentrum. Niet alleen wordt de groep vaste medewerkers uitgebreid, ook wordt er een winkelpand gevonden. 'We konden een klein winkelpandje huren, om daar verder te gaan met de stripbibliotheek zonder afhankelijk te zijn van het jeugdhuis. Achteraf bleek de grootte nog wel mee te vallen en zijn we daar begonnen met een verbouwing om onze steeds uitbreidende verzameling kwijt te kunnen. Vanaf die tijd is de stripbibliotheek eigenlijk goed gaan draaien. Het eerste jaar na de verhuizing stegen de uitleningen met 300 procent, wat natuurlijk samenhangt met het feit dat we toen meer onder de mensen waren door dat winkelpand. Het probleem met die drempel was verdwenen. Daar komt dan nog bij, dat toen we in '80 begonnen we uitsluitend voor de jeugd bestemd waren, maar sinds 1983 steeg het aantal uitleningen aan volwassenen en moesten we ons assortiment dus ook aan die tendens aanpassen; meer volwassen strips dus. In 1985 merkte we dat het pandje bijkans uit zijn voegen barstte door de enorme groei van de stripuitleningen, en dus ook stripalbums. We zijn toen wederom naar iets anders gaan zoeken. En dan te bedenken dat dat nog in de tijd was dat we alleen een stripbib hadden en ons nog niet op de nevenactiviteiten hadden geworpen. We hadden toen ook een financieel probleem omdat de huur van het pandje niet kon worden gefinancierd met de opbrengst van de uitleningen. Er moest dus iets worden gevonden – naast de uitleningen – dat voor het resterende bedrag moest zorgen, maar door de beperkte ruimte konden we daar niet aan beginnen. We kunnen in België niet bij de overheid aankloppen voor subsidie en sponsoring door bedrijven zie ik persoonlijk niet zo zitten. Ik vind namelijk dat je de bedrijven eerst iets moet kunnen bieden voordat je overgaat tot het aantrekken van sponsors; het moet iets zijn waar de eventuele sponsors ook wat in zien. Ik zou zelf ook geen geld gaan investeren in een bedrijfje dat aan alle kanten rammelt. Er moest dus een andere manier worden gevonden.'
Om de problemen op te lossen werd in 1987 besloten een ander onderkomen te zoeken en kwam de vaste groep vrijwilligers, die 't Vlaams Stripcentrum bevolken, terecht bij een woonhuis aan de

Letterkundestraat in Wilrijk, waar het tot op heden gevestigd is. Er werd grondig verbouwd en in januari van dat jaar kon de stripbibliotheek worden gehuisvest in een groter pand. Het pand had als voordeel dat een eventuele uitbreiding makkelijker kon worden gerealiseerd. Er werden dus nieuwe mogelijkheden gezocht om in te spelen op de inkomstenverhoging, die nodig was om de kosten te dekken. 'We hebben toen besloten om als

RIPCENTRUM

extra service voor onze leden, toch onze bron van inkomsten, een infotheek op te zetten om zo meer service te bieden en op die manier zowel meer mensen als leden aan te trekken. Wij bieden door middel van de infotheek de leden een grote verscheidenheid aan naslagwerken, secundaire literatuur, de meeste Nederlandse en Franse striptijdschriften, Nederlandse

Stripbib

en Engelse comics en ook een antiquariaat. We willen hiermee een toonaangevende rol spelen in Vlaanderen. De leden kunnen in de leeszaal van het Stripcentrum de boeken allemaal lezen of inzien. Vorig jaar zijn we ook gestart met een winkel, of liever een winkeltje, waar de leden tegen gereduceerd tarief stripalbums kunnen kopen, om het lidmaatschap van Bfr.150 nog aantrekkelijker te maken; en om onze nevenactiviteiten te bekostigen, dat natuurlijk ook.' Het huidige stripcentrum heeft een breed scala aan diensten voor de stripliefhebber, iets wat men bij de oprichting, 10 jaar geleden, niet voor mogelijk hield.

Naar aanleiding van het tienjarige bestaan is onlangs een jubileumalbum verschenen van het verhaal *De Ringelingschat*, dat in originele krantenversie wordt uitgegeven door 't Vlaams Stripcentrum. De krantenversie onderscheidt zich van de normale uitgave door de, later verdwenen, verduitste teksten. Het album is, bewust, geen luxe hardcover met achtergrondinformatie, maar een natuurgetrouwe copie van de originele *Suske en Wiske*-albums uit die tijd. Elk album gaat vergezeld van een mapje met achtergrondinformatie, een colofon en twee kleurenprenten, die destijds in de krant als aankondiging voor het verhaal werden gebruikt. 'We hebben gezocht naar een produkt dat verkocht zou worden, en kwamen terecht bij Vandersteen omdat die wel goed in de markt ligt; er zijn immers tientallen luxe uitgaven van hem verschenen. Wij hebben gekozen voor een oude versie van De Ringelingschat uit de krant, waarin Lambik, na het drinken van een borreltje, een soort Duits begint te praten. We hebben voor deze vergeten versie gekozen omdat nadat het origineel in het Nederlands was verschenen, deze nooit meer werd bekeken. Het heeft ons tamelijk veel moeite gekost om het geheel klaar te maken voor de druk. De krantedruk uit die tijd was natuurlijk erg vet, wat niet mooi is. We moesten dus alles opblazen, retoucheren en bijschaven. Daar kwam nog bij dat er weinig originelen van die strip bewaard zijn gebleven, wat de produktie van het album

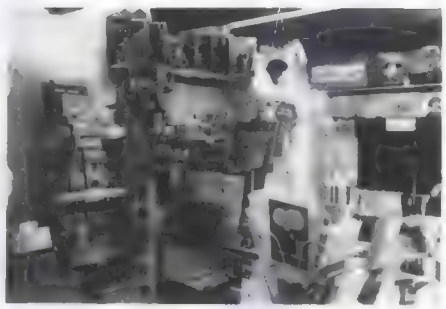

Ledenservice

bemoeilijkte. Het uiteindelijke resultaat is toch zeer goed geworden.'

De prijs van het album dat in een oplage van 400 exemplaren verschijnt bedraagt Bfr.1895 of *f*110,00. De albums worden op kleine schaal verspreid in Nederlandse en Belgische stripwinkels, maar om zeker te zijn van een exemplaar kunt u deze bestellen bij 't VSC. Wel moet rekening worden gehouden met de verzendkosten. Deze bedragen Bfr.180 of *f*10,00. Het verschuldigde bedrag dient te worden overgemaakt op rekeningnummer BAC 068-2064502-78 ten name van 't Vlaams Stripcentrum. Voor meer informatie over de uitgave kan contact worden opgenomen met 't VSC, Letterkundestraat 139, B-2160 Antwerpen-Wilrijk. Leden van 't Centrum krijgen vanzelfsprekend 20 procent korting.

Infotheek

Eén van de belangrijkste uitgaven van 't VSC is momenteel de Vandersteen-collectie, *die wordt samengesteld door medewerker* **Peter van Hooydonck**. *In elk deel van de bibliografische reeks wordt aandacht besteed aan het leven en werk van Willy Vandersteen. Vanaf 1989, toen met het project werd begonnen, verschijnen regelmatig nieuwe boekjes en de reeks omvat nu 10 deeltjes. De uitgaven zijn met zorg samengesteld en bevatten vaak uniek en onbekend tekenwerk van Vandersteen uit zijn vroegere periode, vergezeld van duidelijke teksten en achtergrondinformatie. Het belangrijkste wapen van de Vandersteen-collectie is de compleetheid van de informatie, omdat er in elk deel gekozen wordt voor een klein onderdeel uit Vandersteens oeuvre, dat normaliter alleen even genoemd wordt. De gehele collectie geeft een duidelijk verloop van de ontwikkelingen en publicaties van Vandersteen en zijn bij 't VSC te bestellen voor Bfr.60 of f3,50 per deeltje. De Vandersteen-collectie is ook te vinden in enkele stripwinkels in Nederland en België.*

ALLEDAAGSE KRONIEKEN

SCENARIO door TONI CAPUOZZO en LORENZO MATTOTTI

IN DE ZOMER EET MEN BUITEN, OMRINGD DOOR JEU DES BOULES SPELERS. 'S WINTERS WORDT ER BINNEN GE-DRONKEN, DE VOETEN DIEP IN 'T ZAAGSEL OP DE VLOER.

EEN VAN DE VASTE KLANTEN IS DE OUDE BEPI. MISSCHIEN IS HIJ DE VORIGE EIGENAAR OF DE VADER VAN DE BAAS, EN MISSCHIEN OOK NIET.

HIJ DOOLT DOOR DE BAR, HIJ SLEEPT MET LEGE FLESSEN EN SOMS MOPPERT HIJ WAT.

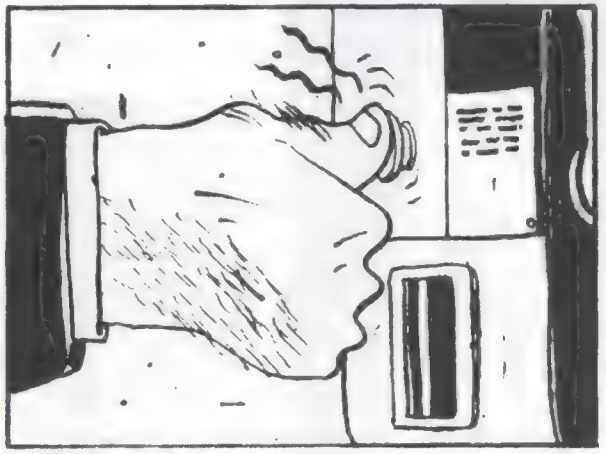

BEPI HEEFT DE DWANGMATIGE GEWOONTE OM VOORTDUREND DE TERUGGAVEKNOP VAN DE OPENBARE TELEFOON IN TE DRUKKEN.

HIJ LOOPT VOORBIJ EN GEEFT EEN KLAP OP DE TELEFOON.

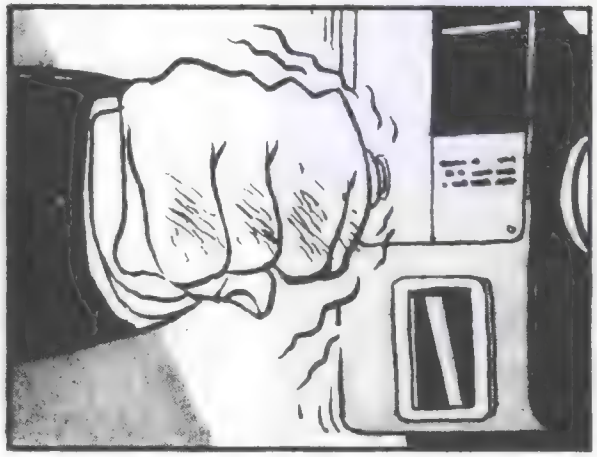

HIJ LOOPT NOG EENS VOORBIJ EN GEEFT WEER EEN KLAP.

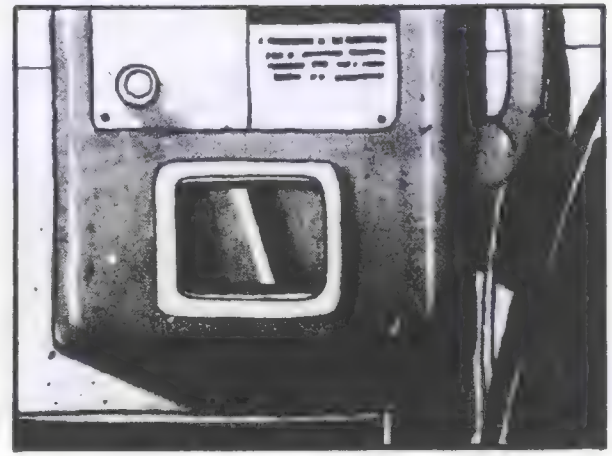

VOOR DE OUDE BEPI IS DE TELEFOON NIETS ANDERS DAN EEN VREKKIGE FRUITAUTOMAAT.

DE VORIGE AVOND HEBBEN ZE EEN GRAP MET HEM UITGEHAALD. ZE WACHTTEN TOT BEPI NAAR BUITEN GING...

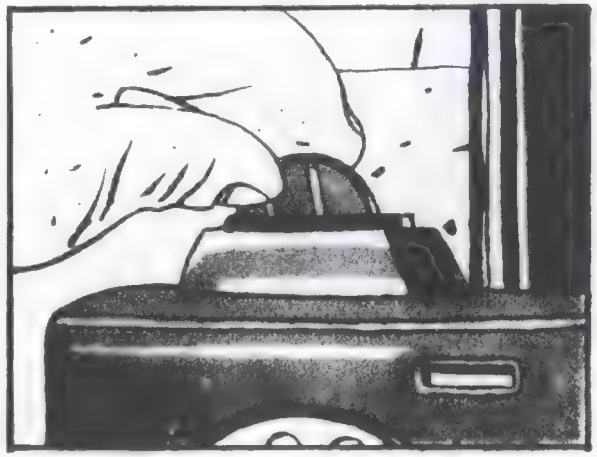

TOEN HEBBEN ZE EEN HALF DOZIJN MUNTJES IN DE TELEFOON GEDAAN.

EEN TIJDJE LATER KWAM BEPI WEER BINNEN. HIJ DRUKTE DE KNOP IN EN DE MUNTJES KLETTERDEN IN HET BAKJE.

BEPI KEEK VERBAASD OM ZICH HEEN. TOEN LACHTE HIJ VERLEGEN EN BLIJ.

Vertaling: Eric de Graaf, lettering: Rudy Vrooman

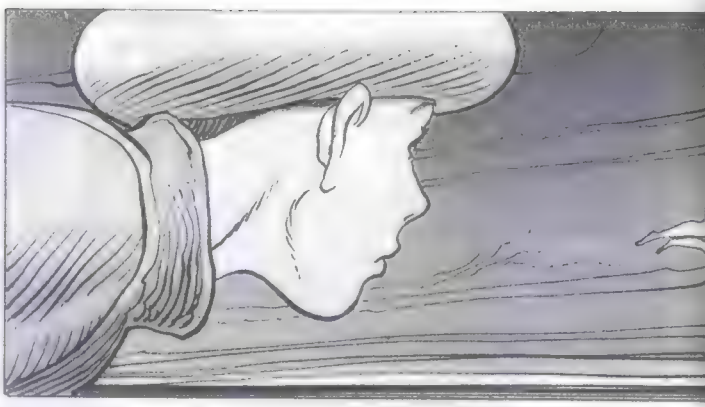

TWEE ANDROGYNEN

In 1983 werd Moebius **benaderd door** Christian Bailly**, de toenmalige directeur van Citroën, om iets te maken wat als nieuwjaarscadeau kon worden gegeven aan de dealers. De 'firma Moebius' aanvaardde de opdracht en zo ontstond** *De ster*, **eerste deel in** *De cyclus van Edena*, **Moebius' droomserie.**

door
HANS POLS

Aanvankelijk was het Girauds bedoeling om zelf de schetsen voor *De ster* te maken en het tekenwerk over te laten aan twee jonge tekenaars. Er gebeurde iets merkwaardigs: terwijl hij in bespreking was met deze tekenaars (Moebius noemt ze niet met name) begon hij te schetsen en in korte tijd had hij het complete verhaal in schetsvorm op papier staan. Hij werkte de schetsen ook zelf uit.

Van *De ster* werd in 1985 een handelseditie uitgebracht door Moebius' eigen uitgeverij *Aedena* (het idee voor de cyclus leefde blijkbaar al drie jaar voordat *De hof van Edena* verscheen), die een jaar later ook in een Nederlandse vertaling verscheen bij *Drukwerk*. Deze handelseditie werd aangevuld met het korte verhaal *Reparaties*. De herdruk van *De ster* die vorig jaar bij Casterman verscheen werd nog verder uitgebreid met het verhaal *De planeet nogmaals* en een begeleidend essay van de hand van een lid van Moebius' gevolg: **Jean Annestay**. *Reparaties* en *De planeet nogmaals* zijn gemaakt na *De ster*, maar chronologisch gezien spelen de verhalen zich eerder af.

Techniek

Het verhaal van *De ster* laat zich vrij eenvoudig samenvatten. Hoofdfiguren Stell en Atan worden ons enerzijds voorgesteld als intergalactische monteurs en anderzijds als door de ruimte reizende kermisklanten. Door een mankement aan hun ruimtevaartuig stranden zij op een volledig kale planeet. Wat zij hier wel aantreffen is een oude *Citroën traction avant* en dankzij Stells gave om met machines om te gaan komt de auto in beweging.

Stell en Atan worden onweerstaanbaar getrokken naar de noordpool van de ster door een schitterend licht, dat signalen lijkt te geven. Daar aangekomen treffen ze een kamp aan, gebouwd rond een piramidevormig ruimteschip, waar bewoners van allerlei uiteenlopende planeten leven. Al hun verhalen komen overeen met dat van Stell en Atan. Sommigen leven er al tienduizenden jaren (de piramide verlengt hun levensduur) en al velen hebben geprobeerd het ruimteschip binnen te gaan; zonder succes. Stell slaagt er wel in om binnen te komen en hij ontdekt, dat het gigantische ruimteschip op de ster staat om iedereen, die zich op haar oppervlak bevindt en er gewacht heeft, te vervoeren naar de planeet Edena. Stell leidt de uittocht.

De ster heeft op zichzelf een heel aardig scenario. Er zijn twee elementen waaruit het ontstaan van dit verhaal als een p.r.-strip blijkt. Ik noemde net al de auto, waarin Stell en Atan naar de noordpool reizen en wanneer in de slotpagina's het ruimteschip vertrekt, splitst het zich op in twee delen, die samen het beeldmerk van Citroën vormen.

Moebius: 'In de tijd dat ik *De ster* tekende, zat ik in een groep, een sekte zoals dat heet en veel vrienden, die daarin zaten en met wie ik toen omging, waren monteurs. Ik heb lange tijd bij één van hen gewoond, Roger, die ik vaak aan motoren heb zien werken. Ik kreeg ontzag voor zijn instinct, zijn contact met een bepaald niveau van de materie. Bovendien vind ik auto's een bijzonder type robots: ze zijn een soort tweede omhulsel voor ons. Dus diegenen die verantwoordelijk zijn voor die omhulsels, nemen een heel bijzondere positie in ten opzichte van ons. Het geeft hun een enorme macht.'

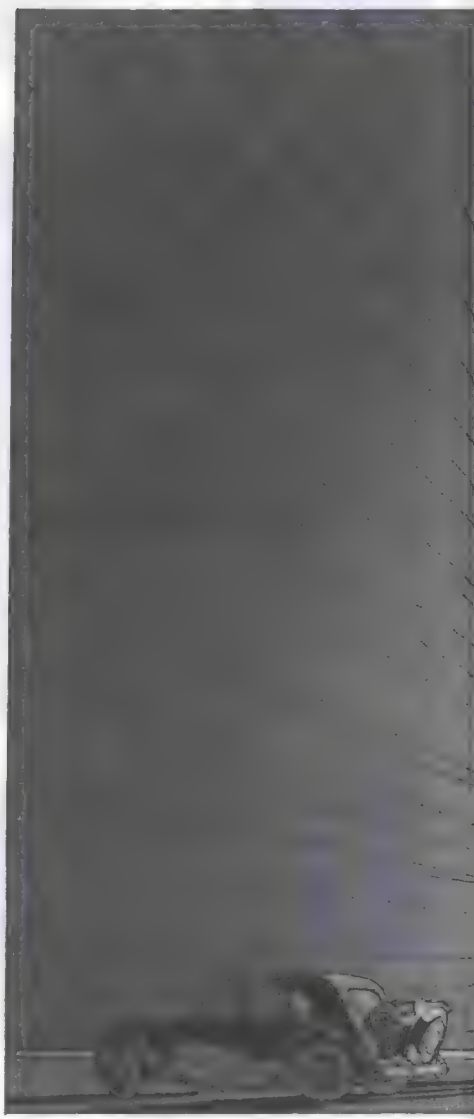

De manier waarop Moebius de auto als thema hanteert in *De ster* is niet technisch of documentair, hij heeft eerder de wereld van de machine in casu de auto in een magisch kader geplaatst. De ster is een eerbetoon aan de mensen die als tove-

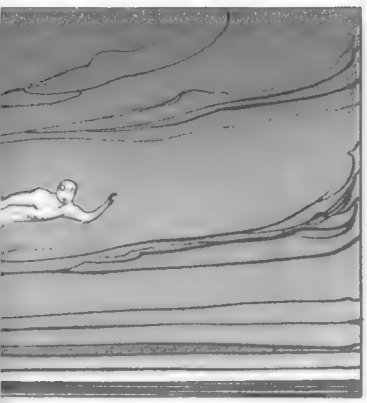

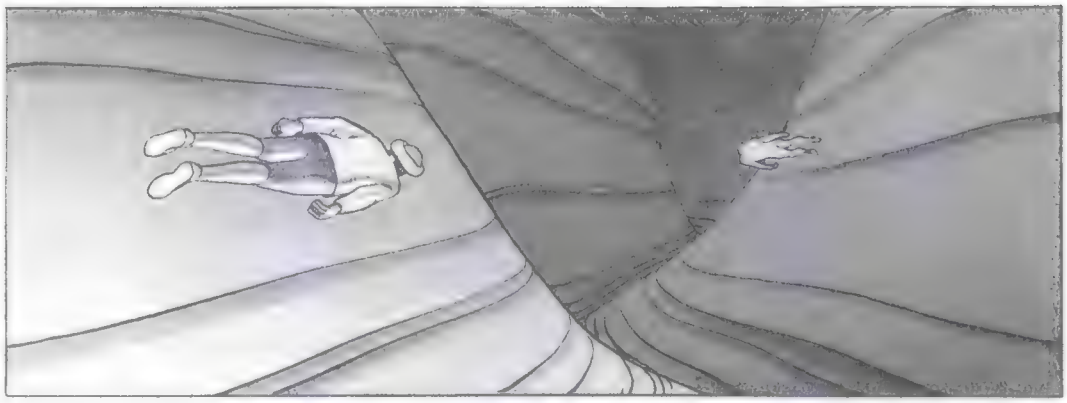

N DE TUIN VAN EDENA

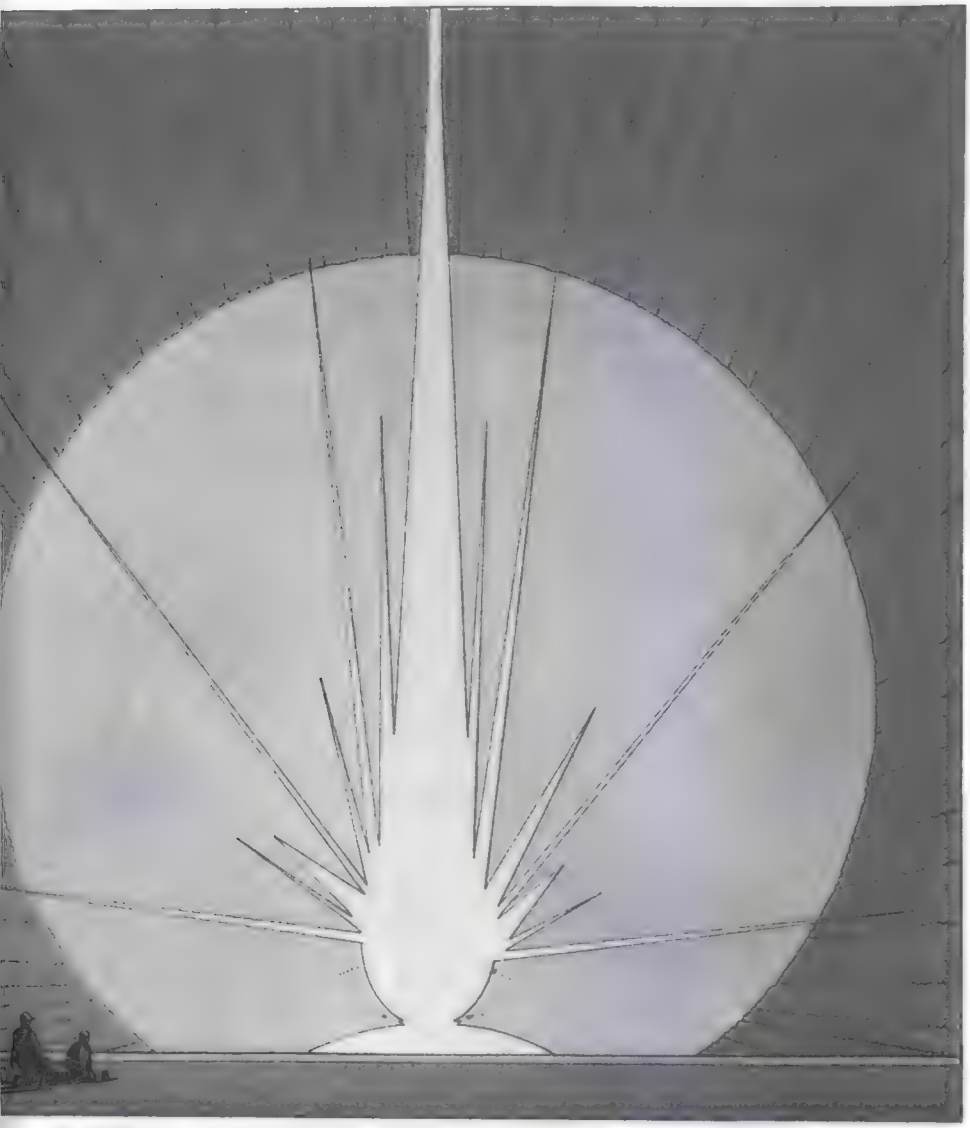

naars met auto's (en met machines in het algemeen) om kunnen gaan. Techniek en magie verschillen niet zo veel van elkaar in die zin, dat wat voor de één (die over een bijzondere gave lijkt te beschikken) volkomen duidelijk is, voor de ander volslagen abracadabra is.

Een klare lijn?

De ster is heel open en helder getekend. Moebius hierover: 'Omdat ik mezelf dwong *De ster* in een zo kaal en puur mogelijke stijl te tekenen, kon ik niet meer vluchten in een overvloed aan details. Ik moest er enorm op werken, geen lijn mocht overbodig zijn; ik mocht de anatomie, de materie en de vorm alleen maar in soepele lijnen weergeven.
Daardoor behoedde ik mezelf voor die neurotische mateloosheid, die sommige van mijn platen tot dan toe kenmerkte ... en die mijn manier was om iets interessant te maken, wat anders niet meer was geweest dan een middelmatig beeld, volgens een procédé dat alle veteranen van de strip maar al te goed kennen.
Door die methode kon ik zeer snel werken (ik tekende soms wel vier platen per dag), terwijl ik mijzelf dwong mijn lijnvoering te vervolmaken.'
In *Reparaties* en op de eerste pagina's van *De hof van Edena* houdt Moebius deze klare lijn aan. Omstreeks pagina dertig van het laatste verhaal vindt een stijlbreuk plaats, die samenvalt met het verlies van de onschuld van *Stell*, maar laat ik niet op de zaken vooruitlopen en nog even stilstaan bij *Reparaties* en *De planeet nogmaals*.

Alice Miller

Reparaties is een heel persoonlijk verhaal van Moebius en geeft tevens een sleutel voor een interpretatie van De ster. Stell en Atan moeten een 'Wegenmeester' repareren (dit voertuig lijkt wat op dat uit *De rail* van **Renard** en **Schuiten**). Stell moet om de reparatie uit te kunnen voeren helemaal doordringen tot het hart van de Wegenmeester en ontdekt dat de oorzaak van het defect is gelegen in het verdrongen verleden; de duikboot van een klein jongetje is kapot gegaan. Stell gaat aan het 'repareren' en hierbij worden associaties opgeroepen met zijn eigen kindertijd. Stell kan alleen de reparatie uitvoeren, omdat hij zuiver van hart is. Dit vormt ook de verklaring voor het feit dat hij er als eerste in slaagt om de piramide binnen te gaan en er ook weer uit te komen.
Reparaties is een psycho-analytisch verhaal (waarbij Stell de rol van therapeut inneemt) en een vergelijking ligt voor de hand: defecten bij mensen hebben (vaak) een oorzaak, die is gelegen in een gebeurtenis uit het verleden. Door deze gebeurtenissen uit het onderbewuste te halen kunnen we genezen. Associatie speelt

hierbij een belangrijke rol. Moebius schreef *Reparaties* kort nadat hij kennis had gemaakt met de theorieën van de psycho-analytica **Alice Miller**. Het kapotte duikbootje is een rechtstreekse verwijzing naar een gebeurtenis uit Moebius' eigen kinderjaren, die diepe indruk bij hem heeft achtergelaten. In feite heeft hij via Stell een stukje eigen kinderleed verdreven. En dat alles in zes pagina's strip.

De planeet nogmaals is een vrij moeilijk verhaal. Moebius gebruikt hierin dezelfde techniek als in *Arzach*: het verhaal kent geen dialogen en het is aan de lezer om de ruimtes tussen de plaatjes in te vullen. Het verhaal werd getekend voor een Amerikaans warenhuis ter gelegenheid van Earthday en handelt in feite over het milieu: wanneer we onze gedachten en ons gedrag niet veranderen, graven we ons eigen graf.

In *De planeet nogmaals* worden *De ster* en *De hof van Edena* feitelijk samengevat. Stell en Atan landen op een planeet, waar ze volgens een kaart een route volgen en aangekomen bij een soort piramide een machine installeren. Ze gaan in de piramide (of tempel) een ruimte binnen waar Stell een droom heeft, die ik nog moeilijk kan verklaren, maar opvallend is, dat Stell, terwijl hij begint te dromen, verandert in het kleine kind dat we ook kennen uit *Reparaties*. Na de reparatie in dit verhaal en Stells droom verandert de planeet, die eerst woest en rotsachtig was, in een tuin van Eden!!!

Tenslotte nog over dit verhaal het volgende. Ik vermeldde al, dat *De planeet nogmaals* op dezelfde manier kan worden gelezen als *Arzach*, maar ook in de beelden verwijst Moebius even naar deze strip. Vergelijk plaat zeven van *De planeet nogmaals* maar eens met plaat twee tot en met vier van *Harzak*, het derde verhaal in het album *Arzach* (Oberon 1982). Deze duidelijke verwijzing naar *Arzach* ondersteunt de stelling dat *De planeet nogmaals* het verhaal is, dat de cyclus van Edena verbindt met Moebius' universum zoals dat nu vooral gestalte heeft gekregen in *De verzamelde werken van Moebius*.

Een tuin van Eden

We laten *De ster* (of de biljartbal, zoals hij in deel 2 van de cyclus wel wordt genoemd) achter ons en kijken naar *De hof van Edena*. Moebius verwijst met de titel van dit verhaal overduidelijk naar de bijbelse hof van Eden, waarin Adam en Eva, de eerste mensen, geleefd zouden hebben. 'En ze leefden nog lang en gelukkig', daarmee eindigen talloze sprookjes en het zou ook op de laatste plaat van *De ster* kunnen staan. We weten echter allemaal, dat de problemen niet opgelost zijn, maar juist beginnen wanneer twee mensen besluiten om samen verder te gaan.

In *De hof van Edena* treffen we Stell en Atan aan op Edena, een paradijselijke planeet met veel groen gras en hoge bomen vol fruit. Stell en Atan, die gewend zijn aan synthetisch voedsel, zijn ondanks hun honger bijzonder bang om het fruit en het verse, schone water tot zich te nemen. Het is tenslotte Stell die als eerste water drinkt en een appel opeet.

Vanaf dat moment vinden er belangrijke veranderingen plaats. Stell en Atan zwerven verder over de planeet en wanneer ze na een bad aan de oever van een meer rusten, ontdekt Stell dat zijn lichaam en dat van Atan zijn veranderd in dat van een man en een vrouw. Stell krijgt, wanneer hij zich van hun fysieke veranderingen bewust wordt, een erectie en probeert Atan te beminnen. Dit is voor Atan reden om weg te rennen en Stell te verlaten.

Hierna volgen we alleen nog Stell, die er getuige van is, dat de leeuw die hij eerder heeft gezien en die toen nog een vreedzaam wezen was, een hert verslindt. Bij de etende leeuw valt hij in slaap en hij heeft een droom, waarin hij Atana (de vrouw) ontmoet en meester Burg, die hem in de droom begeleidt. Wanneer Stell eindelijk de kans krijgt om te vrijen, duikt een monsterachtig wezen op dat de vereniging verstoort. Aan het einde van de droom, die zich moeilijk laat verklaren, maar in ieder geval al verwijst naar *De godin*, is Stell veranderd. Hij staat op en loopt naar de zee, de plaats waar hij Atana hoopt te ontmoeten. Merk op, dat Moebius in *De hof van Edena* het scheppingsverhaal omdraait. Het is de man die van de appel eet en de vrouw ertoe verleidt om dit ook te doen.

Majoor Gruber

De scène waarin Stell probeert Atan te overmeesteren, vormt een stijlovergang in het verhaal. De open, klare stijl die ook De ster kenmerkt, gaat over in een meer drukke Moebiusstijl, zoals we die zo goed uit zijn andere werk kennen. Stell en Atan verliezen net als de leeuw hun onschuld en worden het universum van Moebius binnengeleid.

Op enkele platen verwijst Moebius naar *John Difool* (48 en 49) en natuurlijk is er de persoon van meester Burg. Burg is een anagram van Grub. Toevoeging van de letters 'er' levert ons weer de naam *Gruber* op: de majoor! Dit is niet verwonderlijk; Gruber ontwikkelde zich in de loop der jaren tot een soort godheid, een schepper en we kunnen Edena heel goed

beschouwen als een creatie van Gruber. Tenslotte hebben we er al een glimp van opgevangen in *De hermetische garage* (zie de vorige aflevering van deze serie).
Maar de naam Burg verwijst niet alleen naar Gruber, maar ook naar **Guy-Claude Burger**, de grondlegger van de instinctotherapie. De theorie van Burger houdt in, dat de mens zichzelf vergiftigd door verkeerd te eten. De juiste voeding is die, die niet bewerkt is, dus noch gekookt of gebakken, noch gekruid of geprepareerd, noch bevroren of ingemaakt, noch bespoten en die wij instinctief als eetbaar beschouwen. Wij zouden voeding tot ons moeten nemen in de vorm waarin de natuur haar aanbiedt en zoveel en vaak als ons instinct toestaat. Moebius heeft geprobeerd om de theorieën van Burger, zoals hij die in die tijd (het einde van zijn verblijf op Tahiti, de tijd dat hij werkte in Japan en de eerste tijd in Los Angeles) aanhing, in stripvorm uit te werken.
Moebius: 'Ik denk, dat we ons voedsel gebruiken om onze emotionele problemen te verbergen of te compenseren, wat zijn weerslag heeft op ons hele gedrag, de sexualiteit natuurlijk daarbij inbegrepen. Het geval van Stell en Atan in "De hof" is uitzonderlijk: ze zijn het slachtoffer van een vergaande en ingewikkelde vergiftiging (maar die kant gaat het juist onherroepelijk op met de moderne geneeskunde) en de eenvoudige verandering van voedsel heeft spectaculaire gevolgen, uiteraard ook voor hun sexualiteit, waar het somber mee gesteld was.'

Androgynie

Stell en Atan zijn androgyne wezens. In *De ster* en het eerste deel van *De hof van Edena* zijn zij man noch vrouw, alhoewel zij elkaar als 'hij' bestempelen (zie *De hof van Edena* plaat 39). Een verklaring voor die sexuele onzijdigheid is volgens Moebius gelegen in het synthetische voedsel dat Stell en Atan gebruiken.
Androgynie is een thema dat met name in de *John Difool*-reeks ook aan de orde komt (zie deel 1 van deze artikelenserie). Er komen twee androgynen in voor: Solune en de Emerioratrix. Het idee van de androgynie, dat vroeg in de jaren tachtig vrij populair was, is gebaseerd op de theorie van **Jung**, dat ieder mens man (animus) en vrouw (anima) is, yin en yang, een tweedeling die ook in andere opzichten een rol van betekenis speelt in de serie John Difool-albums. Zoals Animah voor Difool de perfecte vrouw is, is Atana dit voor Stell. Er is tussen beide vrouwen ook zeker een fysieke gelijkenis. Over Moebius' visie op de androgynie tast ik in het duister. Blijkbaar ziet hij als aanhanger van de instinctotherapie (wat hij op dit moment waarschijnlijk al niet meer is) androgynie niet als iets waarnaar de mens moet streven, maar als een resultaat van het steeds verder af gaan leven van de natuur.

De droom

Op het moment dat Stell en Atan Edena betreden, betreden zij de wereld van de droom. In *De hof van Edena* wordt tweemaal gedroomd. Eerst is er de droom van Atan, wanneer zij en Stell onder een boom uitrusten na het eten van de appels. Om de slapende Stell en Atan heen vormt zich een cirkel van elfen en boven de boom verschijnt een schitterende ster (plaat 21 tot en met 24).

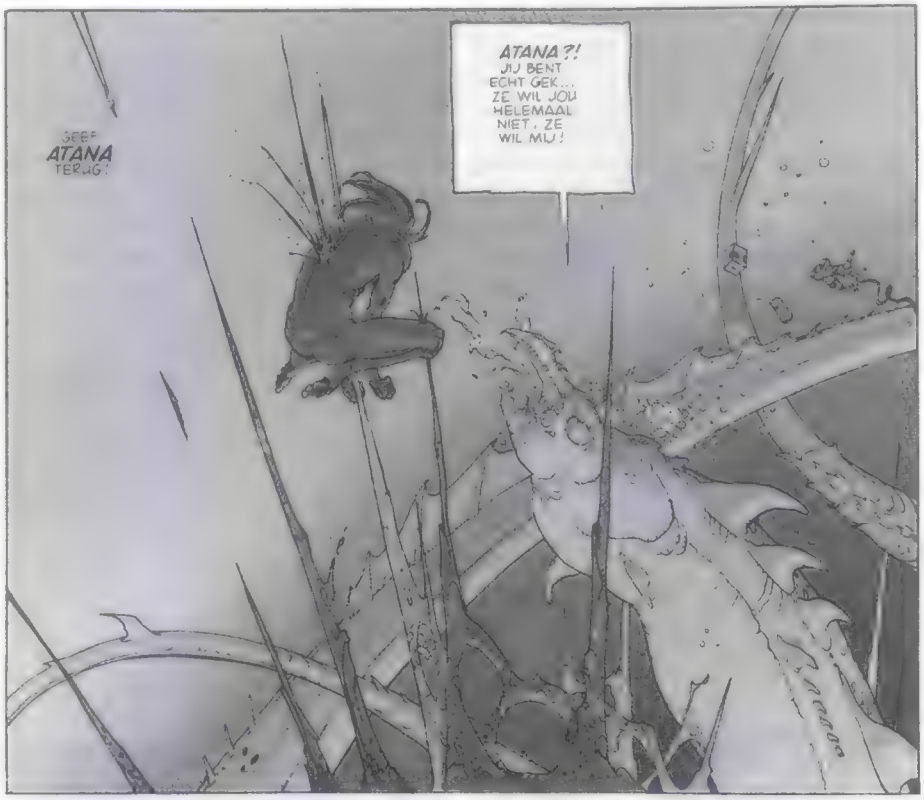

Ook de droom van Stell (plaat 38 tot en met 50) is verwarrend, doordat het moeilijk te bepalen is (voor Stell en voor de lezer) waar de 'werkelijkheid' eindigt en de droom begint. Bij het lezen van *De godin* kunnen we ons zelfs afvragen welke van de twee werelden van Edena de ware is en welke een droom.
De hof van Edena ontstond in Japan, waar Moebius moest wachten voordat hij kon beginnen te werken aan een tekenfilm. In die tijd maakte hij de eerste vijfentwintig pagina's van het verhaal, waarin hij wilde laten zien welke problemen er rijzen wanneer mensen, die gewend zijn aan kunstmatige voeding, in de natuur moeten leven.
Moebius: 'Het hele scenario van "De hof" was in het vliegtuig naar Japan ontstaan. Terwijl ik aan *Blueberry* (*Het einde van de lange rit*) werkte, heb ik het herlezen en herzien. Ik besloot de situatie verder uit te werken en door te laten lopen in een derde deel. Ik wilde het avontuur van Stell de ruimte geven, zijn ontdekking van de sexualiteit, zijn droom en zijn ontmoeting met meester Burg.
Voor bepaalde elementen in het verhaal heb ik een verklaring, maar van andere weet ik de betekenis nog niet. Het belang van sommige dingen, die ik in dit verhaal heb getekend, zal ik pas de komende maanden of zelfs jaren ontdekken. Zo zal de droom van Stell in het volgende deel worden verklaard.'

De komst van de messias

'Verklaard' is denk ik wat te veel gezegd. Wat in ieder geval duidelijk wordt, is dat Stells droom vooruit wijst naar de gebeurtenissen waarbij Atana betrokken raakt in *De godin*. *De godin* is van de tot nu toe verschenen delen in de cyclus van Edena het meest klassiek. Het laat zich gemakkelijk lezen als een vrij traditioneel science fiction-verhaal, waarin de onderdrukten zich gaan verzetten tegen hun overheerser en een revolutie teweegbrengen, maar ongetwijfeld heeft Moebius met dit verhaal ook bedoelingen gehad, die op dit moment nog niet helemaal duidelijk zijn. In *De godin* speelt Stell geen rol en volgen we Atana, die ontdekt, dat Edena niet alleen bestaat uit eindeloze natuurgebieden, maar dat er ook een merkwaardige beschaving is gevestigd. De bewoners van het nest dragen allemaal een masker met een heel grote neus, dat hen moet beschermen tegen de neusziekte. Het nest wordt volledig beheerst door de materne, een godheid die man nog vrouw is. We kunnen in *De godin* weer dezelfde thematiek herkennen als in *De hof van Edena*: de mens is bezig te vervreemden van de natuur door verkeerd te eten en (wat tot uiting komt in dit album) door de vergaande beheersing van het lichaam door de medische stand.
Atana heeft na haar gevangenneming de eerste ontmoeting met materne. De materne en haar helpers zien haar als een bedreiging. Maar er zijn ook neusdra-

gers, die Atana als een Godin beschouwen. Zij reanimeren haar nadat ze tijdens een 'proces' is doodgeschoten en met haar redders komt ze terecht bij een groep mensen, de chagrino's, die leeft in de riolen van het nest en geen masker draagt. Eén van hen is de blinde jongen. Hij neemt Atana mee in zijn droom, die hen beiden voert naar het paradijselijke groen van Edena. De blinde jongen vertelt Atana, dat de geschiedenis van het nest zo'n duizend jaar oud is en dat in een oud boek geschreven staat: de Godin Atana en de God Stell zullen ons verlossen uit de gevangenissen der onwetendheid. Het lijkt wel of Moebius de bijbel aan het herschrijven is. De komst van Atana in een wereld die overheerst wordt, vertoont parallellen met de komst van de messias in Israël aan het begin van onze jaartelling. Jezus Christus verloste zijn volk niet van de Romeinse overheerser, maar bracht op een andere manier wel verlossing: hij herstelde het contact tussen de ware God en zijn mensen.

Het gevecht van Atana en de blinde jongen tegen de materne speelt zich vooral af in de wereld van de droom (of is de droom een andere werkelijkheid?), maar het resultaat is een bevrijd volk dat de maskers afzet.

Veel verhalen eindigen wanneer een volk bevrijd is van de onderdrukker. Ik denk niet, dat Moebius het hierbij zal laten. Tenslotte mogen we verwachten, dat 'de God' Stell ook nog een rol zal gaan spelen in de geschiedenis van Edena en wellicht geldt dit ook voor meester Burg/majoor Gruber. Misschien kunnen we een relatie gaan leggen tussen God en Jezus enerzijds en Gruber/Burg en Stell anderzijds. Maar misschien ga ik dan te ver; het is eigenlijk nog te vroeg om dergelijke associaties te maken.

Moebius heeft ongetwijfeld nog het één en ander voor ons in petto, want de cyclus van Edena moet vier á vijf delen gaan tellen. Wat de nu verschenen delen (en de delen die nog gaan verschijnen) met elkaar verbindt, is dat ze de weerslag vormen van de dingen waar Moebius mee bezig is. In feite is *De wereld van Edena* uit aan het groeien tot de verwerking van een persoonlijk dagboek. Moebius: 'De aard van het project brengt met zich mee, dat het tegelijk met mijn eigen persoonlijkheid verandert. Ik streef naar een ontwikkeling die mijn huidige mogelijkheden te boven gaat en dat is heel interessant, want als ik dit verhaal tot een goed einde wil brengen, zal ik mezelf moeten overtreffen, zal ik moeten werken en groeien.'

Stripwinkel Blunder
Oudegracht 203
3511 NH Utrecht
Telefoon/Fax:
030–311461

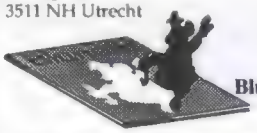

Blunder Bestelhuis
Postbus 14144
3508 SE Utrecht

Literatuur

De ster - Drukwerk 1986
De wereld van Edena:
1. De ster - Casterman 1990 (uitgebreide versie)
2. De hof van Edena - Casterman 1988
3. De godin - Casterman 1990

Deel 1 van deze serie artikelen verscheen in Stripschrift 5 van de 22e jaargang, deel 2 in nummer 9 van diezelfde jaargang en deel 3 in Stripschrift 5 van de 24e jaargang.

AGENDA

t/m 5 mei
Expositie Theo van den Boogaard, Comic Sense, Singel 417, Amsterdam.

t/m 11 mei
Expositie 'Drawing the Film' van Nicole van Goethem (Oscarwinnares 1985 met de animatiefilm 'Een Griekse Tragedie'), Animation Art 'Name that Toon', Berenstraat 19, Amsterdam.

t/m 16 juni
Stripschrift-expositie 'Jonge Honden NL', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Brussel, België

t/m 19 juni
Expositie André Franquin, Galerie Lambiek, Amsterdam.

27 april
Open dag Stichting Computeranimatie, Westerhavenstraat 11-13, Groningen.

12 mei
Derde Delftse Stripdag, Trefcentrum, Phoenixstraat 66, Delft.

1 t/m 4 juni
4ème Marché International du film d'animation, Annecy, Frankrijk.

7 juni t/m 15 september
Expo Hergé 1991, Welkenraedt, België.

8 juni
Bert Bus-dag, Den Bosch.

13 t/m 16 juni
Festival International de la BD, Sierre, Zwitserland.

15 juni t/m 10 september
Cartoonfestival Knokke-Heist, Humorhall, Duinbergen, België.

10 t/m 13 juli
1er Salon Africain de la Bande Dessinée et de la Lecture pour la Jeunesse, Kinshasa, Zaïre.

20 t/m 28 juli
Stripfestival, Koksijde, België.

18 t/m 20 oktober
De Stripdagen '91, Het Turfschip, Breda.

14 en 15 december
Stripgidsdagen, De Warande, Turnhout, België.

Jonge Honden NL

Les Jeunes Loups de Hollande

Nederland is het landvan de tulpen, de molens en de kaasmeisjes. Niet van de stripmakers.
Het métier van dit kleine gezelschap wordt doorgaans met minachting bejegend en de podia, waar men met zijn of haar beeldverhalen terecht kan, zijn beperkt in aantal. Er bestaan in Nederland slechts *Sjors en Sjimmie Stripblad*, *Donald Duck*, *De Toestand* en een handjevol bladen voor amateurtekenaars. Nee, een stripcultuur om jaloers op te zijn, treft men veeleer aan in België, waar men ter ere van het getekende verhaal zelfs een indrukwekkende tempel oprichtte.
De redactie van *Stripschrift* ervoer het als een grote eer toen dit *Belgisch Centrum van het Beeldverhaal* haar uitnodigde om een expositie in te richten van de nieuwe aanwas aan Nederlandse stripmakers. een groeiend aantal van hen lijkt vast van plan iets van de achterstand van Nederland op de Belgische stripcultuur goed te maken.
Daarbij leggen zij een grote mate van bevlogenheid en veelzijdigheid aan de dag. De één zoekt het in het realistische, de ander in karikaturale tekeningen en hoewel zij allen hun eigen weg gaan en een eigen stijl ontwikkelen, heeft hun werk een aantal dingen gemeen: het getuigt van talent, moed om het experiment aan te gaan, maar bovenal geeft het blijk van een gedegen stripculturele bagage. Ze weten het medium meer en meer te doorgronden en zijn ongekende mogelijkheden ten volle te benutten, zodat, of ze nu bestemd zijn voor jong of voor oud, hun beeldverhalen steeds volwassener produkten worden.
De jonge generatie stripmakers in Nederland, daarvan is de redactie van *Stripschrift* overtuigd, zal zeker haar bijdrage leveren aan het op- dan wel uitbouwen van de naam van de strip als Negende Kunst. Overtuigt u zich hiervan zelf aan de hand van de expositie *Jonge Honden NL*, waarin het werk van dertien van hen wordt tentoongesteld: **Kees de Boer** (1965), **Peter van Dongen** (1966), **Auke Herrema** (1956), **Eric Heuvel** (1960), **Hanco Kolk** (1957), **Gerard Leever (1960, Fred Marschall** (1953), **Bert van der Meij** (1958), **Lian Ong** (1956), **Aloys Oosterwijk** (1956), **Jack Staller** (1942), **Jeroen Steehouwer** (1967) en **René Uilenbroek** (1961).
Middels dit korte overzicht willen wij u een indruk geven van het werk van elk van hen.

La Hollande est le pays des tulipes, des moulins à vent et de jolies marchandes de fromage en sabots de bois, pas celui des auteurs de BD, c'est bien connu.
La profession de dessinateur de BD y est toujours méprisée, en particulier par le milieu des académies artistiques et par la presse culturelle. Les supports de publication, véritables vitrines de la BD, sont rares. En Hollande il n'y a que *Sjors en Sjimmie Stripblad*, *Donald Duck*, *De Toestand* et une poignée de fanzines pour dessinateurs amateurs. Une authentique culture BD n'y est pas encore répandue, comme en Belgique, où un véritable Temple a été érigé en l'honneur du Neuvième Art. En Hollande, nous en sommes un peu jaloux.
La rédaction de la revue d'information BD *Stripschrift* a donc énormément apprécié l'offre du *Centre Belge de la Bande Dessinée* de lui confier l'organisation d'une exposition sur la BD des Pays-Bas, produite par la génération de dessinateurs hollandais de BD, jusqu'ici encore largement inconnue en deçà du Moerdijk. La plupart d'entr'eux semble fermement résolus à combler le fossé entre la culture BD belge et hollandaise. Ils témoignent de beaucoup d'enthousiasme et de diversité dans leur approche esthétique.
Les uns abordent le dessin réaliste, les autres le dessin humoristique et, bien que tous se soient tracé leur voie propre en élaborant un style personnel, leurs recherches ont plusieurs points communs: le talent, le courage d'oser l'expérimentation, et surtout le partage d'une même culture BD. Ils commencent à approfondir le médium et à exploiter à fond ses potentialités jusqu'ici ignorées. que leur production soit destinée à un public jeune ou adulte, elle est devenue majeure.
La rédaction de *Stripschrift* est convaincue que la nouvelle génération d'auteurs de BD hollandais apportera sa contribution à la reconnaissance de la BD, incontestablement le Neuvième Art. L'exposition *Les Jeunes Loups de Hollande* vous permettra de vous en assurer grâce à l'exemple de treize jeunes auteurs: **Kees de Boer** (1965), **Peter van Dongen** (1966), **Auke Herrema** (1956), **Eric Heuvel** (1960), **Hanco Kolk** (1957), **Gerard Leever (1960, Fred Marschall** (1953), **Bert van der Meij** (1958), **Lian Ong** (1956), **Aloys Oosterwijk** (1956), **Jack Staller** (1942), **Jeroen Steehouwer** (1967) et **René Uilenbroek** (1961).
Ce bref aperçu de leur carrière vous offre une idée de leur trvail en cours.

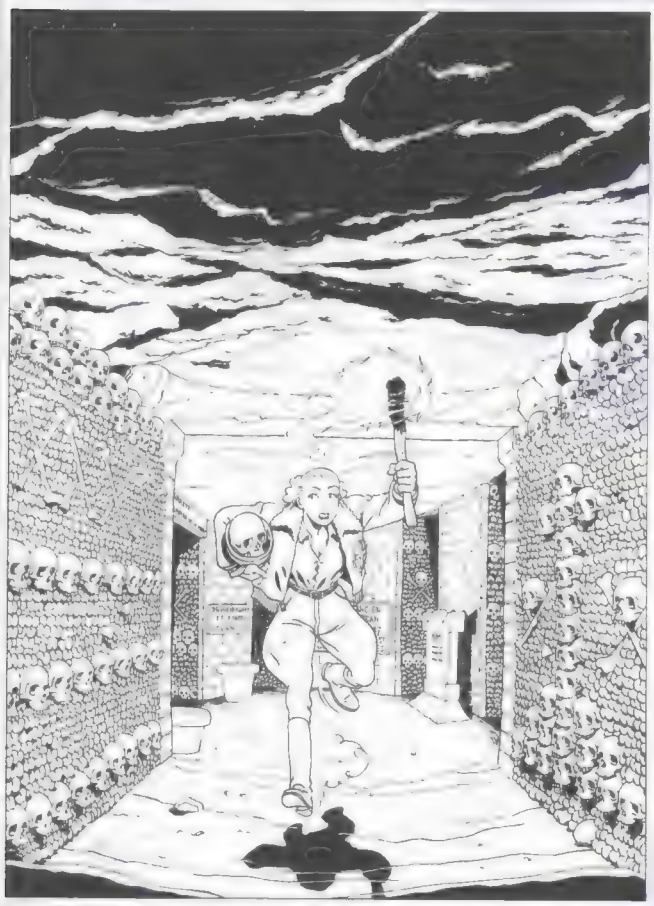

January Jones: De Schedel van Sultan Mkwawa / Le crâne de Mkwawa
Big Balloon 1990 /Glénat 1991

Erik Heuvel

TELEFOON VOOR MISTER BLEND
TELEFOON VOOR MISTER BLEND
IK BEN HARVEY BLEND WAT HEER
TELEFOON VOOR MISTER BLEND
HALLO? AH NOTARIS BACHMANN
TEMTAMLAT ZEKER WEE HIJ VERMOORD NU HET HELE BLEND MOEDERSEN
IN WAT?
HIJ HEEFT ME ONTERFD MIJN VADER HEEFT ME ONTERFD IK BEN GERUINEERD

NV Moord: Telefoon voor Mister Blend Comic Design 1985

Hanco Kolk

Belgisch Centrum van het Beeldverhaal /Centre Belge de la Bande Dessinée
Zandstraat, 20, Rue de Sables, Brussel 1000 Bruxelles
17 04 | 1991 | 16 06

Bfr. 10

Jonge Honden NL

Les Jeunes Loups de Hollande

Zo gewoontjes / Restons simple opgenomen in album / paru en album:
Slechte tijden om te sterven / Le desorbre établi Loempia 1988

Auke Herrema

Gleevers Dagboek: De vermuizing De Meulder 1986

Gerard Leever

Reflejos Toutain 1990

Aloys Oosterwijk

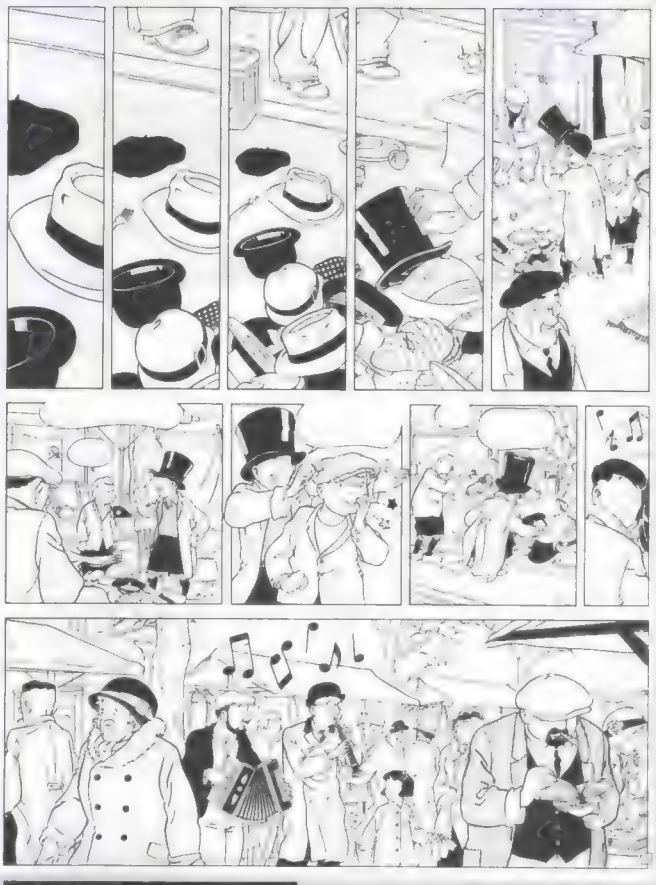

Muizentheater Casterman 1990

Peter van Dongen

Jonge Honden NL

Les Jeunes Loups de Hollande

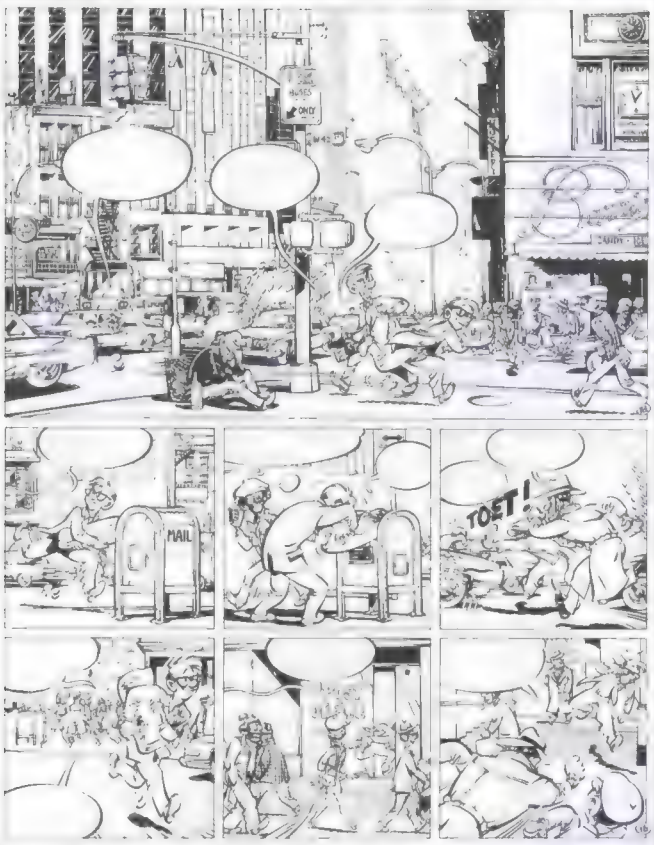

Hurry Kaine ongepubliceerd / inédit 1989

Kees de Boer

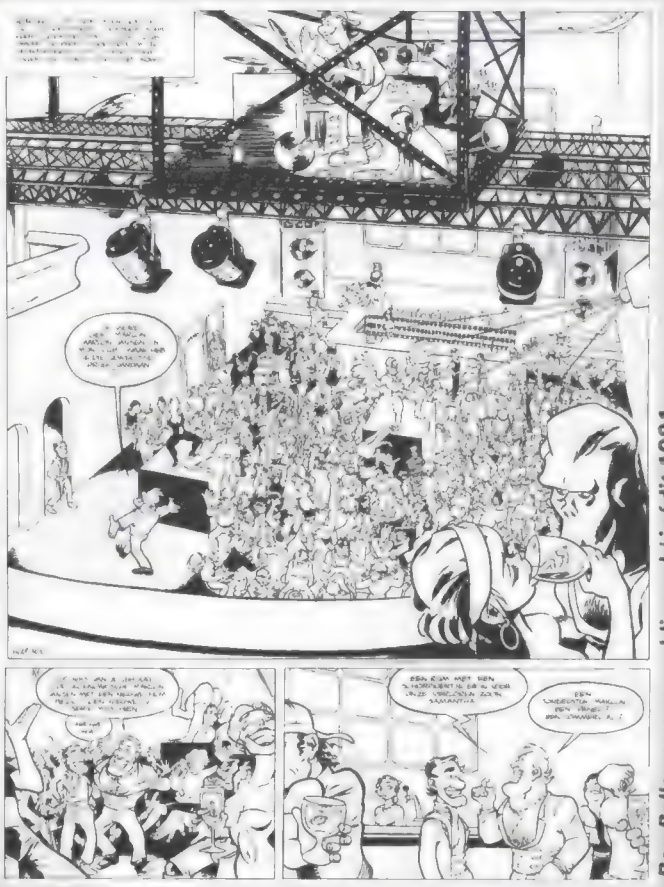

Roy Bellevue ongepubliceerd / inédit 1991

Jeroen Steehouwer

The Black Hawk Line: Terug in China / La Route de Chine Lombard 1990

Jack Staller

Soeperman: Octopussy Big Balloon 1989

Rene Uilenbroek

Jonge Honden NL

Les Jeunes Loups de Hollande

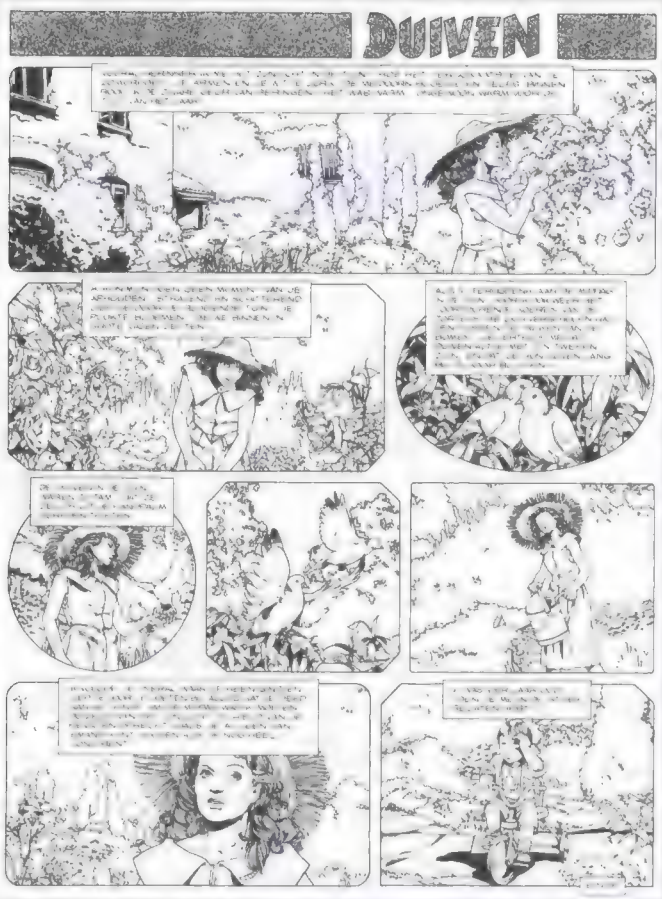

Duiven Arboris 1989

Fred Marschall

WAT ?!? KENNEN JULLIE ME NIET?
IK BEN DIT JAAR ALWEER VOOR DE VIJFDE KEER VERKOZEN TOT MISTER WETPANTS VAN SCHEVENINGEN !
IK VIN JOU GEEN ON-ES-TEE-TIEGE
OUWE VENT !
NEE !!!
OME KOET !

Hooglied Sherpa 1988

Bert van der Meij

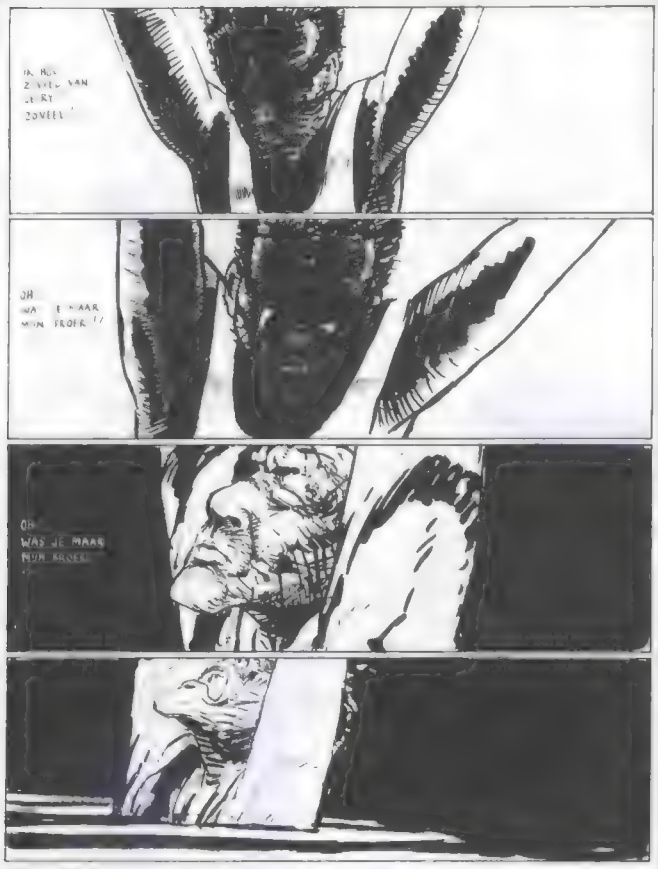

De lift (met / avec Bert van der Meij) Casterman 1990

Lian Ong

STRIP SCHRIFT

Neem snel een abonnement op 's werelds oudste strip-informatie-blad om voortaan geen nummer te missen.

Voor Nederland: Stort ƒ55,– op Postbankrekening 20 99 48 of ABN-bankrekening 54 89 74 330 ten name van Stripschrift, Amsterdam. Voor België: Stort Bfr. 1030 op ABN-bankrekening 721-5206274-81 van de ABN België te Antwerpen, ten gunste van Stripschrift, Amsterdam.
Leden van Het Stripschap: ƒ 2,50 / Bfr. 45 korting.
Informatie-telefoon: 03404 - 11117.

Une publication de Stripschrift . P.B. 9808 . 1006 AM Amsterdam . Pays Bas

EEN TOCHT DOOR HET HUIDIGE ELFENLAND

ELFQUEST

Na een tweejarige periode van stilte, hebben Richard en Wendy Pini **eindelijk weer besloten van zich te laten horen. Het resultaat is de derde reeks van** *Elfquest: Kings of the Broken Wheel*, **waarvan reeds vier delen zijn verschenen.**

door

EMMANUEL VAN MELKEBEKE

Ze worden door de Pini's zelf uitgegeven bij hun eigen uitgeverij *WaRP* (wat de afkorting is van **W**endy **a**nd **R**ichard **P**ini) en kosten $2 per deel. Na import- en transportkosten bijgerekend te hebben, komt dit neer op ongeveer *f*6,- / Bfr.105 per deel. Elke maand verschijnt nog een nieuw deel. De eerste vier zijn reeds gebundeld in *The Elfquest Complete Book 7*, dat gepubliceerd wordt door *Father Tree Press* en $17 kost (in casu ongeveer *f*50,- / Bfr.880). De eerste vier Complete Books bevatten de eerste saga, terwijl Book 5 en 6 *Siege at Blue Mountain* bundelen. Na deze reeks zullen hoogstwaarschijnlijk nog andere verhalen van Elfquest verschijnen, aangezien de Pini's op de vraag 'Hoe lang zullen jullie Elfquest nog tekenen?' laconiek antwoordden: 'Tot we er dood bij neervallen'.

Zoals iedereen weet, zijn periodes van stilte altijd erg slecht voor de verkoop van een bepaald artikel. Dankzij de nieuwe reeks is de commerciële waarde van Elfquest dan ook weer gestegen. Het vierde deel van *Kings of the Broken Wheel* stond in de Comics Top 100 van de meest verkopende comics van de maand november 1990 in Amerika (zoals die onder andere in *Advance Comics* nummer 25 is verschenen) op nummer 85. Dat kan slecht lijken, maar men moet er wel rekening mee houden, dat de gemiddelde Amerikaan nog altijd verzot is op de vele superhelden die Amerika rijk is en zich slechts zeer zelden buiten dit thema waagt.

In Europa is de situatie rustiger; Elfquest verovert langzaam maar zeker ons continent. Het eerste Europese land dat Elfquest heeft overgenomen was Duitsland. Men is daar dan ook al het verst gevorderd in de vertaling: de eerste 28 delen zijn al uitgegeven. Naar aanleiding van het grote succes in Duitsland hebben ook in andere landen uitgeverijen zich aan deze strip gewaagd. Zo verschenen in de Nederlandse taal reeds 22 delen en verschijnt de serie ook nog in Zweden (waar Elfquest *Alverfolket* heet), Denemarken (*Elverfolket*), Noorwegen (*Alvefolket*) en tenslotte Engeland, waar gewoonweg de Amerikaanse uitgaven worden geïmporteerd. In al deze landen blijkt Elfquest het stripliefhebbend volk aan te spreken.

Er is echter natuurlijk de uitzondering die de regel bevestigt, in dit geval Frankrijk. De reeks werd, niettegenstaande de grote backup van de uitgeverij (die een fanclub had opgericht en posters, briefkaarten en dergelijke produceerde), na acht delen opgedoekt.

De meeste uitgeverijen zijn, zoals gezegd, pas een aantal jaren na de Amerikaanse uitgave begonnen met het op de markt brengen van Elfquest. Door daarbij ook nog eens een rustiger tempo aan te houden (in tegenstelling tot het 'helse' tempo van één deel per maand in Amerika, omdat het publiek het daar niet anders gewend is), kunnen zij de grote leemtes vermijden en kunnen zij dan ook prat gaan op een groeiend succes voor Elfquest. Dat geldt ook voor uitgeverij *Arboris*, die de strip in het Nederlandse taalgebied aanbiedt. Zij kunnen zich verheugen in een stijgend aantal lezers, wat zich uitte in een grotere oplage. Zo werden van Elfquest 21 en 22 reeds 12.000 exemplaren gedrukt.

En wat er van moest komen, gebeurde ook: er ontstond een Nederlandstalige Elfquest-fanclub. leden van de fanclub krijgen om de twee maanden een clubblad, dat vol met informatie staat over hun favoriete strip. Ook zijn reeds een poster, een catalogus en een T-shirt beschikbaar. Wie meer informatie wil, kan schrijven naar:

Fever Dream, Parkplein 5, B-9000 Gent, België.

(Wel een aan uzelf geadresseerde envelop en postzegels meesturen van *f*0,75 / Bfr.14)

Nog wat algemene informatie: Het eerste deel van Elfquest verscheen in 1978. In totaal zijn er al 32 delen gepubliceerd (20 van de eerste, 8 van de tweede (*Siege at Blue Mountain*) en op dit moment 4 van de derde saga (*Kings of the Broken Wheel*). De serie wordt getekend door **Wendy en Richard Pini**, twee Amerikanen die in New York wonen.

Elfquest wordt uitgegeven in:
- Nederland (Uitgeverij Arboris)
- Frankrijk (Editions Vends d'Ouest)
- Duitsland (Bastei Verlag)
- Zweden (Alvglans Forlag AS)
- Denemarken (Interperesse AS)
- Noorwegen (SEMIC Nordisk Forlag AS)
- Amerika en Engeland (WaRP Graphics en Father Tree Press (voor de Complete Books))

J A N

De stripcritici waren het snel met elkaar eens, toen zij een aantal jaren geleden het werk van de inmiddels 20-jarige Jan Vriends **onder ogen kregen: het zou wel eens een hele grote kunnen worden. Ondanks zijn zeventien lentes bereikte Jan met zijn inzending voor de** *Stripjaarboek*-**prijsvraag van uitgeverij Arboris in 1988 een vierde plaats. Veel lof werd zijn deel en publikatie van zijn strip volgde in het Stripjaarboek van die jaargang. Sindsdien heeft Jan niet stilgezeten, maar onder meer voor** *Fresco*, *Kartoen* **en** *Gag* **getekend. Ook heeft hij het nodige reclamewerk gedaan. Maar de grote liefde van de geboren en getogen Helmonder is de strip en één van zijn oogappels is** *Dirk Vrom*, **die figureert in humoristische verhalen van eigen makelij. De andere is** *Simon Zweefstra*, **hoofdrolspeler in een lange avonturenstrip op scenario van** Noël Ummels **en** Gérard van Hoof **en met als werktitel** *Wat bezielt me?*

Dit is een realistisch verhaal, waarvan de humoristische kantjes, waarmee ook de hoofdfiguur en zelfs het verhaal op de korrel genomen worden, worden aangescherpt, doordat het in een enigszins karikaturale stijl wordt getekend. Het vertelt over een vereenzaamde ruimtereiziger – Simon – die geplaagd wordt door visioenen van een priester, die een onverklaarbare aantrekkingskracht op de 'held' uitoefent. Hij of zijn door een machine gefabriceerde duplicaat – niemand weet wie, zelfs de twee identieke heren niet – vertrekt naar de planeet waar hij de priester na talrijke ontberingen weet te traceren. Hun ontmoeting ontaardt in een door het noodlot beraamde moord. Na een tijdlang in de waan te hebben verkeerd zijn lot in eigen hand te

door

STEFAN NIEUWENHUIS

hebben, legt de hoofdfiguur zich uiteindelijk bij het in deze geschiedenis alomtegenwoordige en allesbepalende noodlot neer.

Op de planeet doet Simon vier steden aan, waarvan de namen en bewonersgroepen (dienstbaren, handelaren, krijgslieden en priesters) overeenkomen met de vier varna's ofwel kasten van het Hindoeïsme. De karakteristieke sfeer ter plaatse wordt versterkt, doordat elke stad een passend weertype kreeg toegewezen. Zo is Ksatryia, de bikkelharde en door angst geregeerde stad der krijgslieden, steeds bedekt onder een pak sneeuw waar men het vanzelf koud van krijgt.

Naast dit soort curieuze details zit er in de marge van het verhaal een flinke portie symboliek verstopt, waarover nooit wordt uitgewijd. Als een lezer er geen oog voor heeft, er niet gevoelig voor is of al die 'extra informatie' volstrekt oninteressant vindt, resteert er voor hem of haar een doodgewoon avonturenverhaal met een flinke portie actie en een vleugje romantiek. En dat is wat Jan Vriends, Gérard van Hoof en Noël Ummels zich bij de totstandkoming van Wat bezielt me? *bovenal tot doel hebben gesteld.*

Met deze strip heeft Jan zich, indachtig zijn streven om een 'broodtekenaar' te worden en een doorbraak naar 'het grote publiek' te forceren, aangepast aan wat gangbaar is binnen het circuit van de commerciële strips. Hoewel niet helemaal, want hij moet in zijn werk zichzelf en het publiek kunnen blijven verrassen. In het onderstaande doet hij een boekje open over de

V R I E N D S

Wat bezielt hem?

drijfveren en frustraties van een amateurtekenaar met professionele ambities.

'Toen ik in 1988 geheel onverwacht een eervolle vermelding in de wacht sleepte voor mijn inzending voor het Stripjaarboek, was ik natuurlijk aangenaam verrast. Ik heb daarna nog een aantal malen contact gehad met **Pieter van Oudheusden**, die eerst bij *Titanic* zat en nu bij *De Toestand*, over mijn strips, om hem op de hoogte te houden van mijn ontwikkelingen. Mijn bekroonde strip *Pech*, een vier pagina's tellend beeldverhaal, sloeg enorm aan. Mijn volgende inzendingen werden min of meer afgekeurd. Ik kreeg wel een briefje, waarin ik werd bedankt en een toelichting op de afwijzing van mijn strips stond: "Je inzending voor de Stripjaarboek-wedstrijd was erg de moeite waard. Helaas blijven je andere strips in de goede bedoelingen steken en ontbreekt net dat beetje extra dat *Pech* zo leuk maakte." Kijk, aan zulke kritiek heb ik niet veel. Wat ontbreekt er dan aan?
Ik denk dat het ligt aan de onderwerpen en de stijl, die ik elke keer laat veranderen. Ik spring van de hak op de tak en wil elke keer nieuwe dingen ontdekken en uitproberen met het gevolg, dat mijn werk de ene keer herkenbaar is en de andere keer wat abstracter. Ik maak verhalen over tijdreizen in een SF-omgeving en heb de apartheid aan de orde laten komen. Ik probeer op die manier alles uit, maar ben mij er terdege van bewust, dat zolang ik daarmee door blijf gaan, de mensen dat niet zullen pikken. En zeker de uitgevers niet. Het zal dus op een gegeven moment kiezen worden: of doorgaan zoals ik nu bezig ben met allerlei stijlen en probeersels en honger lijden of ik ga me bekwamen in een toegankelijk stijltje, dat makkelijk en herkenbaar is, om daar mijn brood mee te verdienen. Ik heb me tegen dat laatste altijd verzet, maar om verder te komen moet ik me erbij neer gaan leggen.'
De vraag is dan in hoeverre ik mijn eigen ideeën door kan blijven voeren. Stel je voor, dat ik met mijn veertigste nog steeds hetzelfde moet doen, omdat ik er succesvol mee ben en er dus aan vast zit. Daar heb ik ontzettend veel moeite mee. Kijk alleen maar naar de tekenaars bij *Sjors en Sjimmie Stripblad*, **Hanco Kolk** bijvoorbeeld. *Gilles de Geus* is wel een leuke strip, maar het is geen eindpunt voor een tekenaar van zijn

Simon wordt bediend,
Eerste en (onder) tweede versie

kaliber. Hij zou verder moeten kunnen, maar dat gaat eenvoudig niet, omdat hij met zijn strip succes heeft. De lezers pikken een andere Gilles niet en dus zit Hanco gevangen in zijn eigen strip. Gilles is een succesformule, net als *Sjors en Sjimmie*. Die zijn in tien jaar niet meer veranderd, omdat door het succes de formule vast is komen te staan. Bij muziek zie je hetzelfde met een ritme, dat bij een groot publiek aanslaat. De maker zit dan maar in zijn studio zijn platen te verkrachten, omdat het zo moet. Je zet je creativiteit, je eigen inbreng buiten spel en krijgt het idee dat je deel uitmaakt van die Spaanse studio's, die met het verstand op nul dag in dag uit andermans strips na zitten te tekenen. Ik heb een eigen stijl en probeer die te ontwikkelen. Je kunt wel zeggen, dat het op *Robbedoes* lijkt en de voetjes op die van *De Blauwbloezen*, maar die invloeden zijn bij iedereen terug te vinden.

Fotowerk voor top 40-bands, met geschilderde achtergrond

Omdat ik het toch wel belangrijk vind, dat een ingewijde mijn werk eens kritisch bekijkt, ben ik een middagje naar **Wilbert Plijnaar** geweest om eens van gedachten te wisselen en vooral om te kijken wat hij van dat eigene van mij vond. Het eerste waar hij toen over begon was dat de poppetjes te gecompliceerd waren en dus zeker niet geschikt voor publikatie in Sjors en Sjimmie Stripblad. Ter vergelijking wees hij op een enorme display van *Claire*, waarvan **Robert van der Kroft** het origineel had getekend als plaatje van drie bij drie. Ondanks dat het was opgeblazen bleef Claire exact dezelfde en dat zou ze blijven, hoezeer je de tekening ook zou vergroten of verkleinen. Maar ik vind dat geen vorm van perfectie; het is eerder een handicap. Ik vind het pas een kunst als Robert voor het kleine plaatje een twee-millimeterpennetje had gebruikt, maar voor de grote Claire van twee meter ook. Je krijgt dan een heel ander effect. Je kunt een tekening zo bijvoorbeeld wat plastischer maken. Bij Claire kan dat helemaal niet, doordat ze als een koekje op een vel papier ligt. Ze is ook altijd hetzelfde met van die standaardmondjes en -oogjes en ze wordt steeds van dezelfde kanten getekend. Ik speel liever met de camerastandpunten, zodat een strip levendiger wordt. Ik kan en wil geen koekjes-figuurtjes op papier zetten. Een strip moet bij mij leven.

DIRK VROM?!
ZEKER WETEN GINO IK ZAG 'M BUITEN HET MAGAZIJN RONDNEUZEN !!!
DAT HIJ LASTIG IS, WEET IK, MAAR DAT IE ME ZO SNEL IN DE GATEN HAD, NEE !!
JE WEET WAT JE TE DOEN STAAT
UHM JAWEL GINO
VROM
WZZIT
!?!
HOLY SMOKE
ZIIIP
PENG

***Dirk Vrom*, vaste figuur die niet meer verandert**

Wat ik wel van Wilbert heb geleerd, is dat ik bij het begin van zo'n lang verhaal als *Wat bezielt me?* een vast hoofdfiguurtje moet hebben, dat ik van alle kanten kan tekenen en dat ik, voordat ik aan het verhaal begin, in mijn vingers moet hebben. Stijl en personages dienen in het eerste plaatje hetzelfde te zijn als in het laatste. Binnen een strip van vierenveertig pagina's ben je toch snel geneigd zaken die eigenlijk vastliggen te verbeteren en dus te wijzigen en dat wil ik vermijden door mijn poppetje te beheersen. Vandaar dat ik Simon te pas en te onpas op bierviltjes en wat dies meer zij heb zitten tekenen. Zo heb ik het poppetje kunnen ontwikkelen tot ik er helemaal tevreden over was en ik het in de loop van het verhaal niet meer hoefde aan te passen. Hetzelfde geldt voor *Dirk Vrom*: hij is nu een vaste figuur, die niet meer verandert.

Mijn figuurtjes zijn nu commercieel, maar wel balancerend op het randje. Ik blijf prutsen met vreemde hoeken en camerastandpunten. Om een goed voorbeeld te geven

***Tijdreis*, te veel technieken door elkaar gebruikt: pen, penseel, arceren, stippelen**

populair zijn geworden? En **Mattotti**, om maar wat te noemen. Er zijn mensen die gaan denken van "Goh, zo kan het dus ook. Het hoeft dus niet altijd zoals het moet." Het is mijn bedoeling te laten zien, dat het anders kan. Ik wil niet klakkeloos de gevestigde tekenaars imiteren, maar mezelf blijven.

Het is moeilijk de stripwereld hiervan te doordringen. Vroeger liet ik mijn werk vaak aan gevestigde tekenaars zien. Die waren er best over te spreken, maar in hoeverre ik dat serieus moest nemen, wist ik niet. Tijdens de Stripdagen van vorig jaar ben ik weer eens met een map vol tekeningen rondgegaan om te horen, wat men er in het wereldje van vond. Toen kwam het gezeik pas echt. Ik heb jongens gezien van een jaar of twintig, die mappen met strips bij zich hadden, waarvan ik vond dat ze zó in *Sjors en Sjimmie Stripblad* gepubliceerd konden worden. Die jongens gingen op hun knietjes naar een tekenaar toe, die ze vervolgens even vertelde, dat het anders moest. Dat is toch niet te geloven? Kwaliteit hangt toch niet af van de status die je hebt in de stripwereld?

Ik ben vastbesloten te proberen een plaatsje binnen de stripwereld te pakken te krijgen en mijn troef zal het lange verhaal van Gérard en Noël zijn. Daar ga ik mee aan de slag. Ik heb me min of meer overgegeven, want het is in zekere zin een commerciële strip, geschikt voor de doelgroep van *Sjors en Sjimmie Stripblad* en *Robbedoes* en dus duidelijk en herkenbaar getekend. Maar toch op mijn manier.'

van een strip waarin dat naar mijn mening ook gebeurt, kun je denken aan *Robbedoes* van **Tome** en **Janry**. Bij de ontvangst van *Virus* waren de meningen verdeeld, maar ik vond het gelijk fantastisch. Ook een strip als *Soda* is er zo één. Het lijkt op **Franquin**, maar het heeft –voor mij dan– net ietsje meer. Als men in een strip een pistool tekent, maakt men er normaal gesproken zo'n enorme joekel met een vette loop van, zoals bij *Agent 327*. Maar ik vind het juist leuk om de loop heel smal en klein te maken, zodat het echt een gemeen ding wordt. Zulke ogenschijnlijk onbenullige details, daar houd ik me veel mee bezig. Ik steek clichés in een ander jasje. Het mooiste voorbeeld zijn de voeten van Agent 327. Hij heeft een cliché-uiterlijk: grote handen, groot hoofd, maar juist hele mooie, kleine voetjes. Het valt wel op, maar het irriteert niet en dat vind ik razendknap.

Ik wil geen strip maken, die is opgebouwd uit allerlei andere strips, met een beetje hiervan en een beetje daarvan. Ik vind dat het onderhand tijd wordt voor iets nieuws. De stripliefhebber is nu wel uitgekeken op *Sjors en Sjimmie*, *Gilles de Geus* en de *Smurfen*. Er moet weer eens een frisse wind door stripland heen worden gejaagd. Waarom dacht je dat **Bill Sienkiewicz** en **Frank Miller** zo

Pech, voor Stripjaarboek '88

ACH, ER IS DE DAGELIJKSE ROUTINE...
F.S.S
B.F.R.SP
OF IK DOE WAT SCHIETOEFENINGEN.
ZAP
ALWEER IN DE ROOS!
MOCHT IK ZIN HEBBEN IN EEN PRAATJE, DAN BEL IK MET EEN COLLEGA AAN BOORD VAN HET ADMIRAALSSCHIP.
KEN JE DIE AL VAN DIE TYRREAANSE NEVEL DIE EEN SCHEET LIET?
BEUH...
ER IS VAN ALLES AAN GEDAAN OM HET ONTDEKKERS NAAR DE ZIN TE MAKEN, MAAR IK VERVEEL MIJ EN DE MOPJES VAN LOUIS KUNNEN MIJN EENZAAMHEID NIET VERZACHTEN. TOCH ZIJN HET GEEN WAANVOORSTELLINGEN WAARDOOR IK GEPLAAGD WORD, HOEWEL MIJN GEESTELIJKE NOOD EEN GOEDE VOEDINGSBODEM DAARVOOR KAN ZIJN...
1

HET ZIJN VISIOENEN DIE BESLIST EEN HERKOMST HEBBEN.
ZIJ MANIFESTEREN ZICH SINDS IK DIT ZONNESTELSEL BEN BINNENGEDRONGEN.
IK ELK VISIOEN DIE PRIESTER..
DE TIJDMETER HEEFT VASTGESTELD, DAT IK WEER EENS IN HET VERLEDEN BEN BELAND, HOEWEL HET DIT KEER SLECHTS DERTIG JAAR SCHEELT.
BINNEN
BUITEN
13074.30 JUL I. 1324.179
1932u.03 FEB I. 1324.149
AAN BOORD WORDT MIJN TIJD KUNSTMATIG IN STAND GEHOUDEN, WANT HET IS GEVAARLIJK ZICH KLAKKELOOS IN HEDEN, VERLEDEN OF TOEKOMST TE BEGEVEN...
TOCH MOET IK DAT RISICO LOPEN WIL IK DIE PRIESTER ONTMOETEN.
WC
WIEP!
DUPLICATEN ZIJN SCHIJNBAAR IDENTIEK AAN HUN ORIGINEEL. HETZELFDE LICHAAM, DEZELFDE GEEST EN DANKZIJ DEZE GEEST KIJKEN ZIJ TERUG OP HETZELFDE LEVENSVERHAAL. DEZE GELIJKHEID ZAAIT ALTIJD TWIJFEL, WANT OOK EEN DUPLICAAT VOELT ZICH HET ORIGINEEL. BIJ WIE IS DIT GEVOEL GECOPIEERD?
2

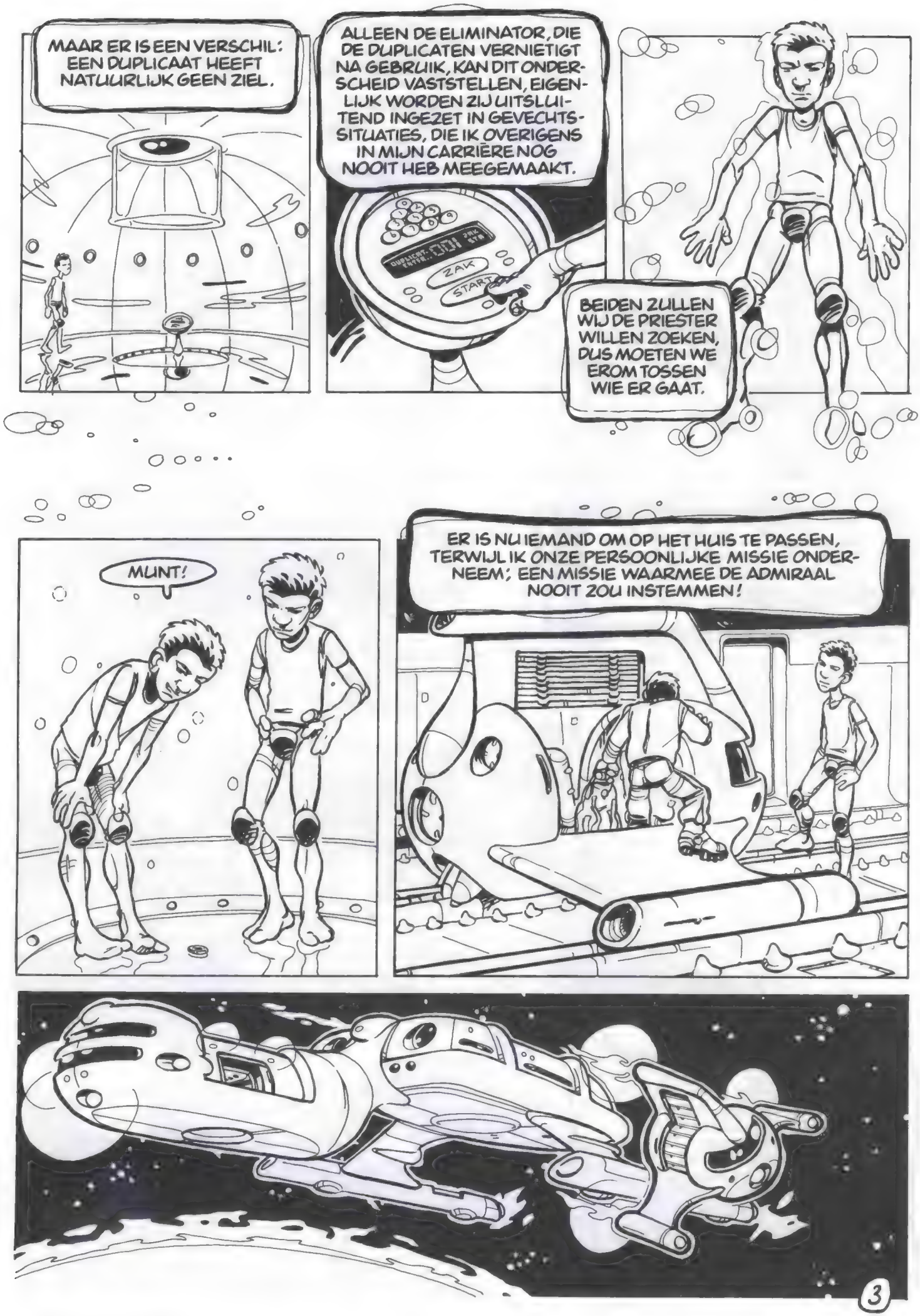
MAAR ER IS EEN VERSCHIL: EEN DUPLICAAT HEEFT NATUURLIJK GEEN ZIEL.
ALLEEN DE ELIMINATOR, DIE DE DUPLICATEN VERNIETIGT NA GEBRUIK, KAN DIT ONDERSCHEID VASTSTELLEN, EIGENLIJK WORDEN ZIJ UITSLUITEND INGEZET IN GEVECHTSSITUATIES, DIE IK OVERIGENS IN MIJN CARRIÈRE NOG NOOIT HEB MEEGEMAAKT.
ZAK
START
BEIDEN ZULLEN WIJ DE PRIESTER WILLEN ZOEKEN, DUS MOETEN WE EROM TOSSEN WIE ER GAAT.
MUNT!
ER IS NU IEMAND OM OP HET HUIS TE PASSEN, TERWIJL IK ONZE PERSOONLIJKE MISSIE ONDERNEEM; EEN MISSIE WAARMEE DE ADMIRAAL NOOIT ZOU INSTEMMEN!
3

Uit het leven van Dik Trom

Matena & Kieviet
Big Balloon 1991
ISBN 90-320-1583-4
ISBN 90-320-1593-1 (h.k.)
Prijs ƒ7,50 / Bfr. 145
ƒ14,50 / Bfr 315 (h.k.)
(48 pagina's, kleur, s.k. & h.k.)

'Wat 'n driedubbeldikke jongen is dat, vrouw Trom, zo'n dikzak heb ik nog nooit gezien!'. Ietwat ongepaste woorden voor een vroedvrouw bij de geboorte van een klein kind, maar het deert de familie Trom niet. Ze zijn zelfs trots op hun bijzondere kind, want dat is 'ie. Niet alleen zijn omvang is buitensporig, ook in zijn gedragingen blijkt de jonge Dirk – die zelf zijn naam in Dik verandert – zijn eigen regeltjes te bezitten. Al op zeer jonge leeftijd is Dik een ware plaag voor zijn omgeving en, zoals te lezen valt in het boek van **C. Johan Kieviet** dat precies honderd jaar geleden verscheen, krijgt Dik deze rol zijn verdere kinderjaren toebedeeld.

Dik Trom beleeft de laatste maanden voor de zoveelste keer zijn jeugd, zij het nu in stripvorm. **Dick Matena** – die ook reeds het kinderverhaal rond *Kruimeltje* bewerkte – is er wederom in geslaagd een klassieker onder de kinderliteratuur te 'verstrippen'. Op een meesterlijke wijze wordt het verhaal rond de kwajongen Dik Trom vertelt, zonder afbreuk te doen aan het typische sfeertje dat in het originele werk zo duidelijk aanwezig is. Matena weet in elk plaatje de gepaste ambiance te vinden, om het verhaal net dat beetje méér te geven. Een verhaal navertellen – al dan niet met plaatjes – kan iedereen wel. Daarbij heeft Matena ook nog eens oog voor details als de kleding en de interieurs van die tijd en weet hij met zijn opvallende kleurgebruik dit nog eens te onderstrepen. Het verhaal is dan wel niet nieuw, maar het is toch de moeite waard om het eens ter hand te nemen, al was het alleen maar om nog eens de nostalgische herinneringen op te halen, die het album weer op zullen roepen.

Dick Matena is inmiddels bezig met voorbereidingen op het bewerken van het vervolg op *Het leven van Dik Trom: Dik Trom en zijn dorpsgenoten*. Een andere klassieker, *Pietje Bell* van **Chris van Abcoude**, is inmiddels gereed en zal evenals het tweede verhaal van Dik Trom eerst worden voorgepubliceerd in Donald Duck.

SN

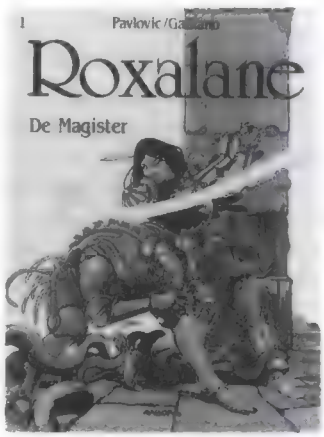

Roxalane 1: De magister

Pavlovic & Galliano
Arboris 1990
ISBN 90-343-2231-9
ISBN 90-343-2251-3 (harde kaft)
Prijs ƒ 7,95 / Bfr.160
ƒ16,95 / Bfr.340 (harde kaft)
(48 pagina's, kleur, s.k. & h.k.)

De mooie Roxalane zweert wraak. Wraak op degene die haar man Willem van Melissander heeft gedood en haar zoon Sylvanus ontvoerd. Gesteund door de geheimzinnige krachten van Magister Zack en het onoverwinnelijke harnas van Willem, gaat ze op zoek naar de baby-vretende Gothar, de hondse Vidrick en het monster uit het onderaardse, de Necrocanorom. In het onderaardse leert Roxalane dat Sylvanus door Azarkabath ontvoerd is vanwege zijn bijzondere krachten. Hoewel het onderaardse rijk grenzeloos is, zweert Roxalane dat ze haar zoon daaruit zal bevrijden.

Het verhaal van Roxalane is al vele malen beschreven: een jonge vrouw die in een sword & sorcery-wereld met haar zwaard en haar schoonheid dood en verderf zaait. Afgrijselijke monsters, barbaarse tirannen, geheimzinnige magie en onschuldige vrouwen; Roxalane laat zich door niets weerhouden.

De tekenstijl van de Joegoslaaf **Boro Pavlovic** is realistisch en duidelijk, zij het dat hij regelmatig experimenteert qua arceringen. Je hebt soms het idee pagina's van een nadere tekenaar onder ogen te hebben.

Het verhaal van **Patrick Galliano** is interessant genoeg om naar het volgende deel uit de serie uit te zien. Helaas is de kwaliteit van de uitgave beduidend minder. De pagina's lieten vrij snel los bij het lezen. Dat mag toch eigenlijk niet.

RT

Parijs Dag en Nacht

Ferrandez & Razol
Art Moderne (Amsterdam) 1990
ISBN 90-73493-02-1
Prijs ƒ89,50 / Bfr.1630
(48 pagina's, steunkleuren, h.k.)

Samen in een portefeuille met Paris Jour et nuit, een CD geproduceerd door Art Moderne (Parijs), met muziek van het Mille Sabords Quartet (59:25 minuten)

Waar te beginnen met dit prijzige verrassingspakket? Eerst de CD maar, dan kan intussen het boek doorgebladerd worden. Het *Mille Sabords* ('duizend bommen') *Quartet* bestaat uit **Philippe Razol** (tenor- en sopraansaxofoon), **Hugues Vinet** (piano), **Jacques Ferrandez** (bas) en **Renaud Penant** (drums), incidenteel versterkt met **François Janneau** (sopraansaxofoon) en **Patrick Villanueva** (piano), en vertolkt inmiddels al weer klassiek te noemen moderne jazz in het sofisticated **Dave Brubeck**-genre. Elf beschaafde, keurige nummers (waarin geen bom ontploft) van onder anderen **Thelonious Monk** en **Wayne Shorter**, maar ook met *Valse sans hésitation*, gecomponeerd door bassist en stripauteur **Jacques Ferrandez**, de spil van boek en CD voor zover het om strips gaat. Na zijn jarenlange samenwerking met de scenarist **Rodolphe** is de tekst nu geschreven door de saxofonist **Razol**.

Boek en CD horen natuurlijk nauw bij elkaar: beide bestaan uit 11 nummers, respectievelijk hoofdstukjes, met identieke titels en het zal vast de bedoeling zijn, dat de gelijknamige items visueel en auditief gelijktijdig geconsumeerd worden. Dat betekent, als ik het goed begrijp, dat men soms pagina's binnen een halve minuut bliksemsnel moet doorlezen, terwijl men bij andere rustig nog even koffie kan gaan zetten gezien de gestelde termijn van ruim drie en een halve minuut. Dat was bij de muzikale achtergrondsuggesties van **Cosey** in zijn reeks *Jonathan* in elk geval een stuk gemakkelijker.

Over naar het boek; 11 hoofdstukjes in lengte variërend van 2 tot 6 pagina's en bestaand uit een mengeling van tekst, illustraties en strip. Het geheel speelt zich binnen twee willekeurige dagen af in Parijs met als hoofdpersoon Paul, slechtbetaalde saxofonist in een jazzkwartet. In feite gebeurt er in dat tijdsbestek weinig schokkends, maar voor de wat wereldvreemde Paul is dat weinige al teveel. Zijn enige houvast is het optreden met zijn kwartet waarmee gelukkig voor hem het boek besloten wordt.

Over de strips en illustraties kan ik kort zijn: ze zijn van een van Ferrandez te verwachten redelijk, maar niet schokkend niveau, helaàs ontsierd door een amateuristische, knoeierige lettering met beledigende spelfouten als 'intresseert', 'onmiddelijk' en afbrekingen als 'vergelijk-ingen'. Veel schokkender echter is de houterige tekst, die absoluut niets sofisticated heeft en vermoedelijk ook niet alleen op het conto van Razol geschreven kan worden. Het is de Nederlandse bewerker **G. van Schaik**, die verantwoordelijk is voor een constante aaneenschakeling van alleen door komma's gescheiden hoofdzinnen, van als hoofdzinnen vormgegeven bijzinnen en van kromtaal als 'een improvisatie ten gehore geven'.
De meerwaarde van boek en CD, een combinatie die ik niet per se als koppelverkoop zou willen zien en waarvan méér verwacht zou mogen worden dan van de losse onderdelen, is mij al met al ontgaan. De weinig avontuurlijke muziek van het *Mille Sabords Quartet* sluit weliswaar naadloos aan bij het weinig avontuurlijke, om niet te zeggen, wat tuttige leven van de saxofonist Paul, dat wel, maar in een soepele harmonie versterken beide ook het would-be karakter van deze uitgave en ik vraag me toch ernstig af of dat de bedoeling van uitgeverij Art Moderne is geweest.

HB

Sláine 1: De gehoornde god

Bisley & Mills
Arboris 1990
ISBN 90-343-2247-2
Prijs *f* 8,95 / Bfr.180
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De strip *Sláine: De gehoornde god* dompelt je diep onder in allerlei Keltische mythen en legenden, zij het op een iets te weinig verhalende wijze. Er wordt me wat afgekletst, want scenarist **Pat Mills** wil zijn voor de gelegenheid vergaarde kennis van al wat Keltisch is graag kwijt. Gelukkig wekt hij de indruk, dat dit een eenmalige gebeurtenis is om de lezer voor eens en voor altijd op de hoogte te brengen van de cultuur die in deze nieuwe reeks wordt belicht. We leren er niet voor te schromen de ware god te aanbidden ook al is ze een vrouw. Dit pleidooi voor moeder aarde, dat plaatsgrijpt in de sfeer van een flower powertrip, maakt niet veel indruk. Er hangt een waas van vrijblijvendheid overheen, waarbij aangetekend dient te worden, dat men terzelfder tijd zegt het leven niet te serieus te moeten nemen.

Veel aangrijpender is aan het eind het relaas van *War Slough Feg*, die zich na zijn verraad aan de *Aardegodin* geconfronteerd ziet met het noodlot. Hij verlangt na twintigduizend jaar naar de vergetelheid van de dood, maar ziet zich genoopt voor eeuwig de onwetenden van zijn gelijk te overtuigen. Dit behelst, dat oorlog en rampspoed goed voor hen zijn, want zij kunnen het lijden dat het leven is op grote schaal beëindigen. Bovendien is het een eer als voedsel voor de goden te sterven. Tegen dit trieste heerschap trekt hoofdfiguur *Sláine Mac Roth* ten strijde. Het decor is dat van legenden van de Kelten, niet van hun 'werkelijke' historie.
Simon Bisley maakt hoogstaande fullcolour-tekeningen, die echter verzuipen in de techniek en daardoor nauwelijks leven. Ze vertellen geen verhaal, maar vormen een opeenvolging van wat even goed heavy metal-elpeehoezen konden zijn.

NU

Charly 1: Duivels speelgoed

Magda & Lapière
Dupuis 1991
ISBN 90-314-1406-9
Prijs *f* 14,95 / Bfr.275
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Al op de eerste pagina van *Duivels speelgoed* wil scenarist **Denis Lapière** ons doen geloven, dat we hier te maken hebben met een strip waarin een geëmancipeerde vrouw wordt opgevoerd. Maar het kleine meningsverschil met haar man, waarin zij hem uitmaakt voor seksist en hij suggereert dat zij altijd maar feministische praat uitslaat, noch haar moderne uiterlijk en sterke persoonlijkheid kunnen verbloemen, dat de vrouw haar intellectuele en andere begaafdheden maar moet botvieren op de vaat, de strijk en bij het naaien van een heksenkostuum voor haar zoontje voor het nakende carnaval. Vader schenkt deze *Charly* gauw een ruimteschip om hem ervoor te behoeden, dat zijn moeder hem helemaal verwijfd maakt.
In een wat schamel verhaal zien we hoe dit speelgoed een eigen leven gaat leiden en iedereen met laserstralen bewerkt, die zijn zesjarige bezitter onheus bejegent. Het verhaal handelt over de problemen van een klein kind met zijn emoties en dat is een gewaagd en sterk thema (Dupuis verdient een pluim voor het uitgeven van dit soort strips, zoals *Ragebol*), maar ik betwijfel of dat voldoende is om het tot een geslaagde strip te maken.
Hoewel het ook volwassenen kan ontroeren, is *Duivels speelgoed* in de eerste plaats bedoeld voor kinderen en daarom is het bewonderenswaardig, dat men er een magisch-realistisch verhaal van heeft gemaakt met een ietwat open einde. Iets waar men een kind lang niet altijd blij mee kan maken. Ook verdient het lof, dat bij zo'n knus verhaal niet gekozen is voor karikaturale, sympathieke figuurtjes. Men heeft het aangedurfd het

realistisch te tekenen en dat heeft een prima uitwerking.
De tekeningen doen wat denken aan het werk van **Marvano**, alleen zijn de personages van **Magda Seron** beter. De regie is goed opgebouwd en dat levert pakkende beelden op, die het gebrek aan spanning in het verhaal wat doen vergeten. Wat de inkleuring betreft zijn op sommige bladzijden te veel felle kleurtjes naast elkaar gebruikt, maar zij is uitstekend verzorgt en werkt zeker mee aan de prettige leesbaarheid van de plaatjes.

NU

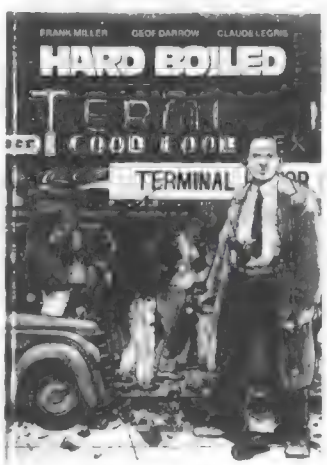

Hard boiled 1

Darrow & Miller
Oranje 1991
ISBN 90-6661-053-0
ISBN 90-6661-052-2 (h.k.)
Prijs *f* 9,95 / Bfr.190
f 24,95 / Bfr.450 (h.k.)
(48 pagina's, kleur, s.k. & h.k.)

Van de strip *Hard Boiled* kun je zeggen wat je wilt, maar het is in ieder geval een goede oefening voor je ogen. Tekenaar **Geof Darrow** toont zich een ongelooflijke friemelaar door elk nietig detail ook in detail te teke-

nen. Een microscopisch klein splintertje slaagt er nog niet in aan zijn aandacht en ambachtelijkheid te ontsnappen. Niettemin weet deze man, kennelijk sterk onder de indruk van wat **Moebius** zoal maakt, zijn tekeningen heel overzichtelijk te houden. Dat vergt natuurlijk wel veel pagina-grote en zelfs twee-pagina-grote plaatjes. Maar om die te bekijken, heb je meer tijd nodig dan twintig van menig ander.
Hard boiled belastingontvanger *Nixon* zit in de knoei met zijn identiteit, want hij wisselt in deze strip een paar maal van naam en professie. Hij wordt gemanipuleerd door het bedrijf Willeford Home Appliances en dwaalt door schemerwerelden van dood en schizofrenie. Als een beest gedraagt hij zich in zijn ijver om wanbetalers en andere lastige klanten aan hun nalatigheden te herinneren.
Het toekomstbeeld geschetst in *Hard boiled* werd bedacht door **Frank Miller** en barst weer eens uit zijn voegen van het geweld. Om weinig of niks, eigenlijk.

NU

Ivoor

(Atomiumreeks 27)
Bravo & Regnaud
De Schaar 1990
ISBN 90-73619-02-5
Prijs *f* 13,90 / Bfr. 295
(32 pagina's, steunkleuren, h.k.)

De collectie *Atomium* heeft een zeker prestige bij stripliefhebbers. De serie kleine, mooi uitgevoerde boekjes is helemaal gewijd aan de klare lijn en de Atomiumstijl en betekende een tiental jaren geleden de eerste kennismaking met het werk van bijvoorbeeld **Clerc**, **Chaland**, **Foerster** en **Goffaux**, tekenaars die allang geen onbekende meer zijn. Steeds opnieuw debuteren tekenaars in deze reeks, een serie die weliswaar beperkingen oplegt aan de tekenstijl, maar juist dááraan ook haar charme grotendeels ontleent.
Oorspronkelijk werd de reeks uitgegeven door *Magic Strip* in Frankrijk en *Rijperman* in Nederland, daarna overgenomen door *Loempia* en vanaf deel 27 zijn Loempia (Franstalige versie) en *De Schaar* (Nederlandstalige versie) verantwoordelijk voor de voortzetting. De uitvoering is door de jaren heen altijd dezelfde gebleven en een deeltje uit de Atomiumreeks staat nog altijd borg voor een goede uitvoering en verzorgd tekenwerk. Waar het nog wel eens aan schort, is de kwaliteit van het scenario.

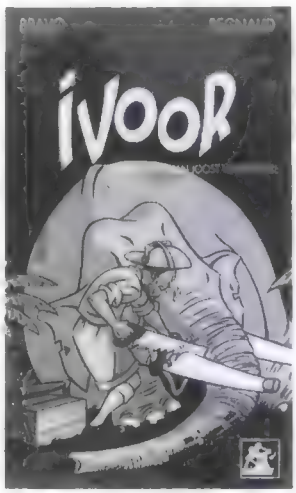

Dat manco heeft ook *Ivoor* van het duo **Bravo** en **Regnaud**, een schurkerige geschiedenis die zich afspeelt in 1931 in Birma. Alles draait voor de blanke kolonialen om de handel, is het niet in saffraan, dan is het wel in ivoor of opium. Joost Vanlabecke is een mislukte handelaar die probeert snel fortuin te maken met de handel in ivoor. Hij misbruikt de inlanders om op zeer oneerlijke manier aan slagtanden te komen. Als de politie een onderzoek instelt, kan Vanlabecke vrijuit gaan en krijgen zijn inlandse helpers (noem het maar gerust slaven) alle schuld van de moord op een groot aantal olifanten.
Ik heb wat moeite met de rol die de Birmanen in dit verhaal spelen; misschien hebben de auteurs satire willen bedrijven, maar het verhaal balanceert voor mijn gevoel toch op het randje van racisme. Ik zal me van een oordeel onthouden, maar het is iets dat wel dwars blijft zitten.

HP

Gil Sinclair 1: Het nepeiland

Walli & Bom
Lombard 1990
ISBN 90-6421-841-2
Prijs *f* 7,95 / Bfr. 145
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Het is 1942, in het heetst van de strijd, als vliegenier Gil Sinclair samen met collega Flint Bottleneck in de Birmaanse jungle neerstort. De twee Amerikanen beginnen aan een overlevingstocht, maar worden overvallen. Het zijn niet de gevreesde Jappen, maar wie het wel zijn, dat is vooralsnog een raadsel. Feit is wel, dat de twee wakker worden in een Parijs hotelletje. Eenmaal buitengekomen worden de verraste 'gevangenen' geconfronteerd met de Big Ben, het Empire State Building en de Eiffeltoren. Na een ontmoeting met Herr Otto Schicklgruber wordt het een en ander duidelijk. De onfortuinlijke vliegeniers bevinden zich midden in Parlony, een 'land' dat door de Japanners en de Duitsers is gesticht. Parlony geldt als het beloofde land voor de typische slechterikken – een Duitser en een Jap zijn in een verhaal dat zich in WO II afspeelt bij voorbaat slecht – en er wordt hard gewerkt aan de vervaardiging van een superwapen, dat hen de macht over de hele wereld zal geven. Op zich is dit een leuk verhaalgegeven, waar **Walli** en **Bom** zich reeds jaren mee bezighouden. Toch is Gil Sinclair allerminst een kopie van de andere werken van Walli en Bom. Hoewel het bovenstaande niet zou vermoeden dat het hier een vreemde eend in de bijt betrof – gezien de reputatie van beide heren – is dat wel het geval. Alleen al bij het zien van de cover laten de auteurs er geen twijfel over bestaan, dat we een andere Walli en een andere Bom te lezen krijgen. Nog een bewijs vormt het verhaal zelf. Als we het verhaal tegen zijn historische achtergrond plaatsen, dan zou de lezer in de persoon van Schicklgruber een Führer kunnen zien, en zou Parlony het Derde Rijk kunnen voorstellen. Uiteindelijk blijkt het niet meer dan een nepeiland, en dat is historisch gezien ook werkelijkheid gebleken. Ook het 'zoete' karakter van de overige strips

van Walli en Bom wordt in dit album om zeep geholpen. Gil – maar vooral de aan vraatzucht lijdende Bottleneck – hanteert maar al te vaak de schietijzers en ook hun taalgebruik laat vaak te wensen over. Af en toe gaat het zelfs te ver, vooral gelet op de wat vreemde combinatie van geweld en karikaturale tekeningen. Het zou beter gepast hebben in een iets meer realistische manier van tekenen. De humor, die in het album zit – als ik de uitgever mag geloven – ontgaat me of is van een dusdanig kaliber dat het niets losmaakt. Alsof humor verplicht is. Daarbij is het verhaal niet altijd even makkelijk en vooral aan het begin tamelijk vaag. De ontknoping is wel verrassend.

SN

(advertentie)

Kuifje-liefhebbers opgelet!
Te koop: Unieke op glas handgeschilderde Kuifje-prenten. 24 x 33 cm. Voornamelijk K. in Afrika.
Per stuk: f200,–
Tel. 020-6267841

Kuifje-tentoonstelling

De reporter met de vrij onnatuurlijke haardos blijft een ieder tot de verbeelding spreken. Ook *Stripschrift* kan haast geen nummer om de legendarische stripheld heen. Maar in Nederland blijft men het beeldverhaal als één pot inferieur nat beschouwen en zo kon het gebeuren, dat de grote tentoonstelling van de invloedrijke kunstenaar **Hergé** (*Kuifje, 60 jaar avonturen*) door een combinatie van misplaatste krenterigheid en minachting voor 's mans werk aan dit land voorbijging. Binnenhuis-architect **Ernst Evenblij** slaagde er niet in het geld – één ton ofwel twee miljoen Belgische franken – bij elkaar te krijgen en *Alles over Hergé* naar Den Haag te halen.

Hoe anders is dat in België, natuurlijk ook het geboorteland van *Kuifje* en zijn schepper, waar de reizende tentoonstelling wel bewonderd kon worden. Sterker nog: ze zijn daar reeds aan een nog omvangrijker opvolger toe en wel in de culturele en sportieve complexen van Welkenraedt, een plaatsje op 35 kilometer van Luik. *Alles over Hergé* opent daar op 7 juni zijn deuren en het publiek kan er tot 15 september op alle dagen tussen 10.00 en 19.00 uur terecht. Op woensdag en vrijdag gaat men pas om 22.00 uur dicht.

Een greepje uit de waslijst aan te exposeren materiaal: uiteraard veel originele tekeningen uit de diverse albums, maar ook allerlei onuitgegeven werken en aquarellen, schilderijen, affiches en lithografieën. Er zijn maquettes en er worden complete decors uit de *Kuifje*-verhalen nagebouwd. Borstbeelden van Kuifje en Hergé, voorwerpen die hem geïnspireerd hebben, foto's en brieven van zijn hand. Verder worden er conferenties gehouden over het werk van de grootmeester van het beeldverhaal.

De tentoonstelling wordt ingericht met het doel voor de eerste maal in de geschiedenis Hergé van A tot Z aan de wereld te tonen; zijn werken, zijn tendensen en alle variaties van zijn eindeloos talent en dit in chronologische volgorde, zodat het werk voor iedereen goed te plaatsen is.

Ik sta in elk geval te popelen.

NU

Ton Smits-penning voor Len Munnik

Hij slaagde er als enige man in om vaste bezoeker te worden van het vrouwencafé en dat alleen al mag een bewijs zijn van zijn talent. **Len Munnik** is cartoonist van *Opzij* en *Trouw* en aan hem werd de Ton Smits-penning 1991 van de *Nederlandse Cartoonisten Vereniging* op 8 februari uitgereikt; een prijs die werd toegekend voor zijn gehele oeuvre.

Len Munnik door Yvonne Kroese

NU

Phoenix

Nummer 2 van dit amateurstripblad ziet er niet onaardig uit. Opvallend zijn vooral de onduidelijk gesigneerde superheldenstrip, de twee pagina's van **Aad Duineveld** (dit keer bepaald geen klare lijn) en het duidelijk door **Swarte** en **Herrema** beïnvloedde werk van **Pepijn Boele**.

Interviewtjes met **Kuijpers** en **Swarte** plus minder opvallende bijdragen completeren het geheel.

Inlichtingen: J. Fabriciusstraat 7, 4003 DE Tiel.

HP

Yoko Tsuno twintig jaar

Yoko Tsuno viert haar jubileum en wie stemt dat niet vrolijk? Zeker nu ter gelegenheid van het feit, dat zij twintig jaar geleden voor het eerst in *Robbedoes* verscheen, bij het achttiende en jongste avontuur van de charmante ruimtereizigster – *De bannelingen van Kifa* – *Het grote planetenspel* werd bijgevoegd. Dit is duidelijk geïnspireerd op het befaamde spel *Trivial Pursuit*, zij het dat men in dit geval eerder zijn kennis van de Yoko Tsuno-albums moet aanspreken dan kan putten uit zijn alge-

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP
Patersstraat 120
2300 Turnhout (B)
Tel.: 014-428829

SNOEK strips
1E VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM
IMPORT
COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDRUKKEN
RESERVEREN
OOK MOGELIJK

ERPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 441882

professor Ich
comic-artgallery
koninginneweg 218
1075 el amsterdam
tel.: 020 - 6755663
fax: 020 - 6755983

mene ontwikkeling. Het grote planetenspel is aardig vormgegeven, maar het verdient aanbeveling de vragenkaartjes, spelpionnen en het spelbord op een stevig karton te plakken, want het papier waarop zij gedrukt zijn, lijkt me geen lang leven beschoren. Als je de antwoorden op de vragen zo'n beetje van buiten kent en je desondanks je medespelers niet meer kunt verpletteren, omdat voor hen hetzelfde geldt, moet je beslag zien te leggen op Robbedoes nummer 2760 van zes maart 1991, want daarin staan nog eens honderdvijftig vragen, die je voor dit spel kunt gebruiken.

NU

Professor Pi

Tot en met 15 april kon iedereen bij *Lambiek* terecht voor de verkooptentoonstelling, gewijd aan *Professor Pi*, de absurdistische gagstrip van de Alkmaarse kunstenaar **Bob van den Born**

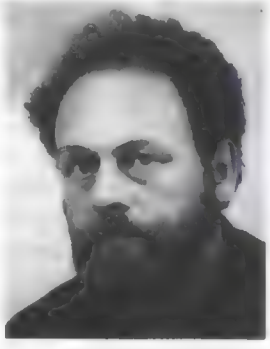

(64). Eigenlijk is dat geen goede zaak, want **Kees Kousemaker** houdt niet bij naar wie ze, á raison van *f*500 – inclusief lijst – toegaan. 'Ikzelf zou het er niet voor geven', zegt de tekenaar, meer oprecht dan zakelijk.
Wie Professor Pi nu nog wil bekijken, zal zich dus moeten behelpen met de wazige microfiches bij de *Parool*-documentatie. Want, dat is de krant waarin Professor Pi op 2 januari 1955 – nu meer dan 35 jaar geleden – voor het eerst optrad. Fotoredacteur **Theo Ramaker** ging daar destijds ook over de strips. En toen het roemruchte tijdschrift *Mandril* na vier jaar de geest gaf, was Bob van den Born lang niet de enige tekenaar die met zijn karikaturen bij Het Parool aanklopte.
Het werd niet het hoekje met cartoons van dagelijks wisselende tekenaars, maar een serie met een vaste hoofdfiguur die nu eens zeer zijdelings en dan weer heel direct bij de handeling was betrokken: Professor Pi. In 1966, 2929 afleveringen later, verdween het geesteskind van Bob van den Born voorgoed uit de krant. Sindsdien zijn ze alleen nog in andere landen herplaatst, en dat hoewel ze nauwelijks of niet aan actualiteit hebben ingeboet. Het mag verbazing wekken, dat zo'n creatie van NRC Handelsblad/VPRO-niveau hier nooit meer aan de bak is gekomen.

Na zijn Parool-tijd heeft Van den Born voor zijn karikaturen meer naar afwijkende technieken gezocht die hem grote faam bezorgden. Zo boetseerde hij ze, onder andere van papier-maché, waarna hij er foto's van nam. Ook ma(a)k(t)en zijn 'bekende' Nederlanders als **Lee Towers, Henk van der Meijden** en **Ruud Lubbers** deel uit van het wassenbeeldenmuseum Madame Tussaud. Maar, ze verhuizen over enige maanden niet mee naar de Dam.
Wie een beetje tegen die vijfhonderd gulden aanhikt en niet per se zo'n originele Van den Born aan zijn muur hoeft, kan natuurlijk zijn toevlucht nemen tot een al dan niet vergrote reproduktie uit één van de vier bundels die Lambiek in de loop der jaren heeft uitgebracht. Ze zijn, voor *f*15 per deel, nog steeds volop te koop en bevatten met elkaar ruim 500 uitstekend afgedrukte stroken. Wie zo'n strip uitknipt is dus, afgezien van de lijst, nog geen dubbeltje kwijt.

PHF

Flitsen

Nieuwe Revu **nummer 8 van dit jaar: De voorkeur van ...** Joost Swarte**, een mooie portretfoto en een lijstje van Swartes favoriete films, boeken en dergelijke. ★** Tom Yeates**, een vrij goede Amerikaanse tekenaar in het realistische genre gaat een mini-serie tekenen rond** *Tarzan*. **★** Howard Cruse**, bekend van zijn homo-soap** *Wendel*, **heeft een contract getekend met DC. Cruse heeft van DC alle vrijheid gekregen om de onderwerpen aan te pakken die hij zelf wil. Tijden veranderen. ★** François Boucq **maakte een prachtige poster voor het achtste festival van de fantasy-, thriller- en science fiction-film dat van 8 tot 23 maart plaatsvond in Brussel. ★ Iets eerder al speelde zich hier de internationale boekenbeurs af, waarvoor** François Schuiten **een poster tekende. ★ Verschillende tekenaars in verschillende landen hielden zich al bezig met het condoom. In Zwitserland is het de tekenares** Veronik **die met de strip** *L'amour latex* **een bijdrage levert aan de AIDS-preventie. ★ Over condooms gesproken: bij Glénat verscheen een Franse versie van** Ralf Königs *Het killercondoom*. **★** Rodolphe **en** Lacaf **maakten een strip van dertig pagina's voor Canon France onder de titel** *En route vers le futur*. **Het boekje met een oplage van 5000 exemplaren werd gratis onder het personeel verspreid ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van deze firma. ★ Nieuw werk van** Liberatore. **Geen strip, maar een hele serie illustraties voor een bijzonder boek over de oertijd. Liberatore werkte hiervoor samen met de paleontoloog** Yves Coppens **en de romancier** Pierre Pelot **(Ed. du Soleil, FF 95) ★** Bilal **maakte een schitterende cover voor** *Le nouvel Observateur* **van 2 augustus 1990 met een portret van de internationale terrorist** Carlos. **★** Cornillon **tekende een stripboek van 30 pagina's waarin de genetica aan kinderen wordt uitgelegd. ★ Lang niets gehoord van** Joe-El Azara. **Hij maakt nog vooral reclamestrips, zoals een boek van 64 pagina's voor de E.M.C. over de geschiedenis van het transport en de logistiek. Er volgen meerdere delen. ★ Voor FF 250 kan men in het bezit komen van de 91/92-editie van de** BDM**, de Franse stripcatalogus. Op ruim 540 pagina's volgt een inventarisatie van niet alleen albums, maar ook tijdschriften, reclame-uitgaven en originele platen, compleet met waarde. ★ Een leuk idee.** Atelier Terciel **liet een aantal striptekenaars waaronder** Bilal **en** Liberatore **nieuwe bankbiljetten ontwerpen. Een setje met verschillende waarden wordt verkocht voor de lieve som van FF 1000. ★ In december ging de opera** *Romeo et Juliet* **van** Prokoviev **in Frankrijk in première. Niet alleen de poster, maar ook de decors en de kostuums voor deze uitvoering werden ontworpen door** Bilal**. ★** Charyn**, bekend van zijn samenwerking met** Boucq**, heeft een nieuwe strip lopen:** Margot in Bedtown**. Tekenaar is de jonge Italiaan** Massimo Frezzato **en het verhaal verschijnt bij Glénat in** *USA-magazine*. **★ Opnieuw is een uitgave van** Jef Meert **verboden in Frankrijk. Na** *Hitler=SS* **is het de beurt aan** *Les sexplosives aventures de Bebert, 13 ans*. **Ook deze uitgave wist de Frans-Belgische grens nauwelijks te passeren. ★ Nog meer sex: één dezer dagen verschijnt bij de in erotische strips gespecialiseerde uitgeverij** *Cap* **een blad met uitsluitend pornostrips voor homo's. Nieuw gat in de markt? ★** Pierre Christin **werkt voor het eerst sinds zeker tien jaar weer aan een roman. Geen SF dit keer, maar een verhaal over onroerend goed.**

Tien jaar Arboris

Binnenkort is het tien jaar geleden, dat **Hans van den Boom** uitgeverij *Arboris* begon.
In die tijd is Arboris uitgegroeid van een kleine uitgeverij die jaarlijks enkele luxe uitgaven (**Schuiten**) op de markt bracht tot een uitgeverij die meetelt met jaarlijks ongeveer 60 nieuwe titels, waarvan er 20 voor de Duitse markt bestemd zijn. Bovendien bestaat sinds kort ook drukkerij Arboris, waar al deze uitgaven nu gedrukt worden.
Om het tienjarig bestaan te vieren komt er in de maand mei een album uit met korte verhalen van een aantal topauteurs van Arboris: **Segrelles**, de **Pini's**, **Hermann**, **Schuiten**, **Font**, **Prado**, **Moebius** ... Het boek gaat 52 pagina's tellen en *f*2,95 / Bfr.59 kosten.

HP

Rechsteiner weg bij Toonder

Emjay Rechsteiner is per 1 februari weg bij de Toonderstudio's.
Hij was de afgelopen twee jaar produktieleider en marketing-coördinator. Zijn nieuwe job is het produceren van de speelfilm *The house of the rising sun*, een Europese co-produktie die wordt gesteund door *European Audiovisual Entrepreneurs* (EAVE), een organisatie die audiovisuele projecten van jonge producenten uit verschillende landen op een aantal terreinen begeleid. In Nederland worden de activiteiten van de EAVE gecoördineerd door filmproducer **René Solleveld**. Behalve deze speelfilms financiert de EAVE onder meer ook een serie animatiefilms voor televisie: *De Familie Mol-de Mol*, geschreven door **Burny Bos** en geproduceerd door **Loes Wormmeester**.

HP

Delftse stripdag

De derde alweer en hij wordt op zondag 12 mei van 10.00 tot 16.00 uur gehouden in het Trefcentrum, Phoenixstraat 66 in Delft. Het bekende programma: signerende tekenaars, een tentoonstelling, een veiling, stripboekenmarkt, een landelijke tweedehands stripboekenbeurs en een karikaturist maakt tegen betaling een portretje van je. Tenzij jij de tiende moeder op rij bent, want dan tekent hij je voor niks. Het is tenslotte moederdag! Een wat origineler programma-onderdeel mogen de twee lezingen van **Robert van der Kroft** genoemd worden met als onderwerp de geschiedenis van het stripverhaal.

Traditiegetrouw schrijft de organisatie van de *Delftse stripdag* ook een striptekenwedstrijd uit, waarvan het thema ditmaal luidt: *Een moederdag om nooit te vergeten*. Zorg, dat je twee zwart/wit-pagina's op A4-formaat voor 1 mei ingeleverd zijn bij het Trefcentrum of bij stripwinkel *Bul Super* te Delft. Onder de prijswinnaars van dit leuke initiatief worden enkele aardige geldprijzen verdeeld.

NU

Nieuw Frans stripblad

Frankrijk is een nieuw stripblad rijker: *Yeti*.
Het wordt uitgegeven door Sandyx SA en in het colofon treffen we de bekende namen aan van **Bernard Joubert** en **Professor Choron**, terwijl **Henri Filippini** en **Stan Barets** tot de medewerkers behoren.

Veel sex in nummer 4 en 5 van dit nummer van Yeti, dat ik in Brussel aantrof, maar ook bijvoorbeeld *Calvin and Hobbes* en *Hardboiled*. De meest opmerkelijke bijdrage in nummer 4 is een sprookjesachtige erotische strip van **Caza** en in nummer 5 gaat **Jordi Bernet** vrij ver. Yeti is deels in kleur en deels in zwart/wit. Naast strips bevat het blad ook aardig wat informatie.

HP

(A Suivre)

(A Suivre) 157 en 158 mogen de liefhebbers niet missen. Beide nummers bevatten een boeiende bijlage. In (A Suivre) 157 is dat een katern over **Max Cabanes** met veel interessante illustraties en een paar korte strips en in nummer 158 is een krant opgenomen *– L'echo des cités –* die aansluit bij het eerste deel van *Brüsel*, de nieuwe strip van **Schuiten** en **Peeters** die in dit nummer van start gaat. Verder in (A Suivre) 158 het zesde deel van *Iris*, de nieuwe **Comès**; *Stop de nuit*, een aardige strip van de mij verder onbekende **Philippe Briard**; *Les rois* van **Torres** en een kort verhaal van **Warnauts** en **Raives**. Kortom, een zeer sterk nummer.

HP

Batman in 1991

Baldakijn gaat ook in 1991 door met het uitgeven van *Batman*-strips. Er verschijnen weer 12 maandelijkse delen en vier specials.
De specials gaan dit jaar twee verhalen bevatten uit de Amerikaanse reeks *Legends of the Dark Knight*, een serie die DC twee jaar geleden startte en waarin de beste tekenaars en schrijvers telkens de gelegenheid krijgen om in vijf delen (ongeveer 120 pagina's) een verhaal te vertellen. Vertalingen zijn nu te verwachten van *Shaman* (**O'Neal**, **Hannigan** en **Beatty**) – in week 12 verscheen reeds het eerste deel; het vervolg is te koop vanaf week 24 – en van *Gothic* (**Grant Morrisson** en **Klaus Janson**) in week 32 en 44. Per special wordt telkens de helft van een verhaal opgenomen met een lengte van ongeveer 64 pagina's.
In de maandelijkse Batman-serie blijft Baldakijn recent materiaal publiceren uit de series Batman en *Detective Comics* en we kunnen onder meer een bijdrage verwachten van **Kevin Nowlan** en **Jan Strnad** en een lang verhaal van **Michael Golden**. Tim Drake, de nieuwe Robin, zal dit jaar een belangrijkere rol gaan spelen in de verhalen.
Ook kunnen we nog drie Batman-omnibussen verwachten in respectievelijk week 28, 39 en 50 met hierin de deeltjes 20, 21 en 22, dan de deeltjes 25, 26 en 23 en tenslotte in december een omnibus met deeltjes 27, 28 en 24. De eerste omnibus verscheen reeds in week 15 en bevatte Special 1, 2 en 3 (*Een sterfgeval in de familie*).
Hoogstwaarschijnlijk zal er in de zomer ook nog een extra Batman-nummer verschijnen met daarin oude Batman-verhalen van **Bob Kane**.

HP

Papieren tijgers in Artis

Op 14 maart vond in de tijgerzaal van Artis de presentatie plaats van het eerste Nederlandse album van **Bill Wattersons** *Calvin and Hobbes*, hier gepubliceerd als *Casper en Hobbes*.
Calvin and Hobbes begon zo'n tien jaar geleden als krantestrip in de Verenigde Staten en al snel volgden er boekuitgaven. Boekuitgaven die ook Nederland bereikten en onder andere verkrijgbaar waren in stripwinkel

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

ARTIS HOUDT GEEN WINTERSLAAP

Lambiek, waar **Kees Kousemaker** zoveel mogelijk bezoekers warm probeerde te maken voor de beste krantestrip van de wereld. Onder die bezoekers op wie de vonk oversloeg waren **René Windig** en **Eddy de Jong** en zij wisten op hun beurt weer **Gerrit de Jager** aan de avonturen van het jongetje en zijn speelgoedtijger te verslaven. Zo is het ongeveer gekomen.

Gerrit de Jager, zo vertelde hij tijdens de presentatie, was hoogst verbaasd, dat geen enkele Nederlandse uitgever belangstelling had voor Calvin and Hobbes en besloot dan zelf maar de rechten te kopen. Wie de rechten van een strip koopt, moet er natuurlijk ook iets mee doen. Gerrit begon te vertalen en richtte uitgeverij *Spiff-Press* op.

Het eerste Casper en Hobbes-boek is het resultaat van de samenwerking tussen Spiff-Press en *Big Balloon*. Het eerste exemplaar van het album, dat simpelweg Casper en Hobbes heet, werd door **Jan Kruis** (die nog langer fan van de strip is dan Gerrit de Jager) overhandigd aan de heer **M.T. Frankenhuis**, directeur van Artis.

Casper en Hobbes is een heerlijke strip over een jongetje in de lagere schoolleeftijd en zijn tijger. Voor iedereen – behalve voor Casper zelf – is dit een speelgoedtijger. Met Hobbes beleeft het jongetje de spannendste avonturen en maakt hij zijn ouders menigmaal het leven zuur. Wattersons tekeningen zijn prachtig en vaak zó goed, dat ik al voorpret heb voor ik de gags heb gelezen. 'Casper en Hobbes is een prachtstrip', schrijft Gerrit de Jager achter op het boek, 'en dat is niet alleen mijn mening, maar de mening van iedereen die ik ken die het kent.'

Dat klopt – in ieder geval wat mij betreft – en ik hoop dat over pakweg een maand of drie, als de hele oplage is uitverkocht, iedereen die ik tegenkom er net zo over denkt.

HP

Stapeltje Secundair

Bild & Bubbla 1991/1.
Aandacht voor vijf van de zes eregasten op een stripfestival in Stockholm in januari: **Rune Andréasson** (maker van de *Bamse*-strip), **Brian Bolland** (v/h *Judge Dredd*), **Hunt Emerson** (Britse underground), **Bud Grace** (wij kennen hem van zijn strip *Jan Jurk* in het AD) en **Don Rosa** (Donald Duck-tekenaar uit de VS).
Verder onder andere een artikel over **Emma Hamberg**, een Zweedse Jonge Hond van 20 jaar.
Info: Kimmersbo pl 1590, SE-437 93 Lindome, Sverige.

Comic Reddition 17.
Dit Duitse tijdschrift bevat een groot interview met **Lorenzo Mattotti** (incl. bibliografie), een artikel over **Didier Comès**, 21 pagina's (!) aandacht voor **Yves Chaland** en het katern *Hergè's Universum*. Als extra bijlagen zijn een mooie kleurenfoto van **Freddy Lombard** en een vierpagina-verhaal van Chaland, getiteld *Bill Baxter und die Zeichen des Todes!*, los bijgevoegd.
Info: Luruper Weg 23, 2000 Hamburg 20, BRD.

The Comics Journal 139.
Eindelijk. De laatste 14 bladzijden van het grote **Alan Moore**-interview. Die komt dus voorlopig niet meer aan het woord. Verder is dit nieuwste nummer grotendeels gevuld met artikelen over en interviews met **Walt Kelly**, de vader van de populaire strip *Pogo*, die ook in Stripschrift eens triomfen vierde.

Holland Animation Bulletin maart '91.
Het nieuwste nummer brengt onder andere een artikel over de mogelijkheid tot animatiefilm-studeren aan de *Academie van Beeldende Kunsten* in Rotterdam. Verder wordt door **Piet Kroon** kritisch gekeken naar de produktie van *An American Tail II* van **Spielberg**, waar – naar blijkt – flink mee wordt gerotzooid om de film op tijd af te krijgen.
Info: Gedempte Voldersgracht 20, 2011 WD Haarlem

Rraah! 14.
Met artikelen over **Peter de Smet**, **Martin Frei** en over de uitgeverijen *Reiner Feest* en *Ehapa*. Ook wordt stilgestaan bij de uitgave van strips in pocket-formaat (ja, daar proberen ze het ook weer!). Verder aankondigingen van te verschijnen strips en veel actualiteiten.
Info: Eppendorfer Weg 67, D-2000 Hamburg 20, BRD.

Sapristi 21.
In het middenkatern van dit nummer een lang interview met **François Walthéry**. Daaromheen veel nieuws, een postuum interview met **Chaland** en strips van onder meer **Lablano**, **Tirand**, **Dan** en **Léturgie**. Opnieuw een mooi nummer (30 Franse frank).
Info: BP 173, 76206 Dieppe Cedex, France.

Stripknipsels 1990/3 en 1990/4.
Wij ontvingen twee nummers tegelijk van dit nieuwe tijdschrift vol krantenknipsels over stripverhalen. Goed verzorgd worden de actualiteiten uit de maanden november en december van het vorige jaar onder de loep genomen. Het blad is niet in de losse verkoop verkrijgbaar, dus...
Info: Koninginneweg 218, 1975 EL Amsterdam.

De Toestand 11.
Eindelijk verscheen er weer een nieuw nummer van dit tijdschrift. In het redactioneel doet men nog steeds overbodige moeite de vertragingen te verklaren. Inhoudelijk is er met dit nummer weinig mis: interviews met **Benoît van Innis** en **Don Lawrence**, een artikel waarin enkele opmerkelijke zaken ronde de grote *Kuifje*-veiling in Parijs worden belicht, een nieuw *Torpedo*-verhaal van **Abuli** en **Bernet**, nieuws, albumrecensies en het Heftige Helden-katern van **Jacques Post**. Voor *f*7,95/Bfr. 150 in de stripwinkels.
Info: Molenlaan 204, 3055 GJ Rotterdam.

ZozoLala 55.
Heeft onder andere in zich: een interview met **Daniël Torres**, albumrecensies, nieuwtjes en de bekende lijst met nog te verschijnen stripalbums.
Net als vorig jaar is ook nu weer gekozen voor het afdrukken van een selectie kerst- en nieuwjaarswensen van striptekenaars en aanverwanten.
Info: St. Antonielaan 13, 6821 GA Arnhem.

AvO

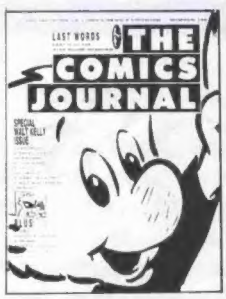

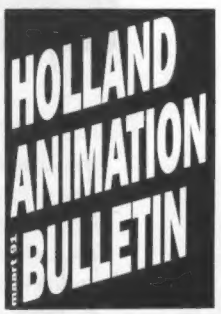

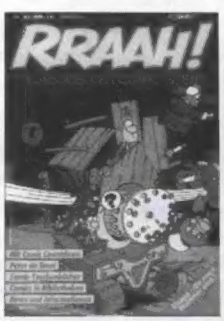

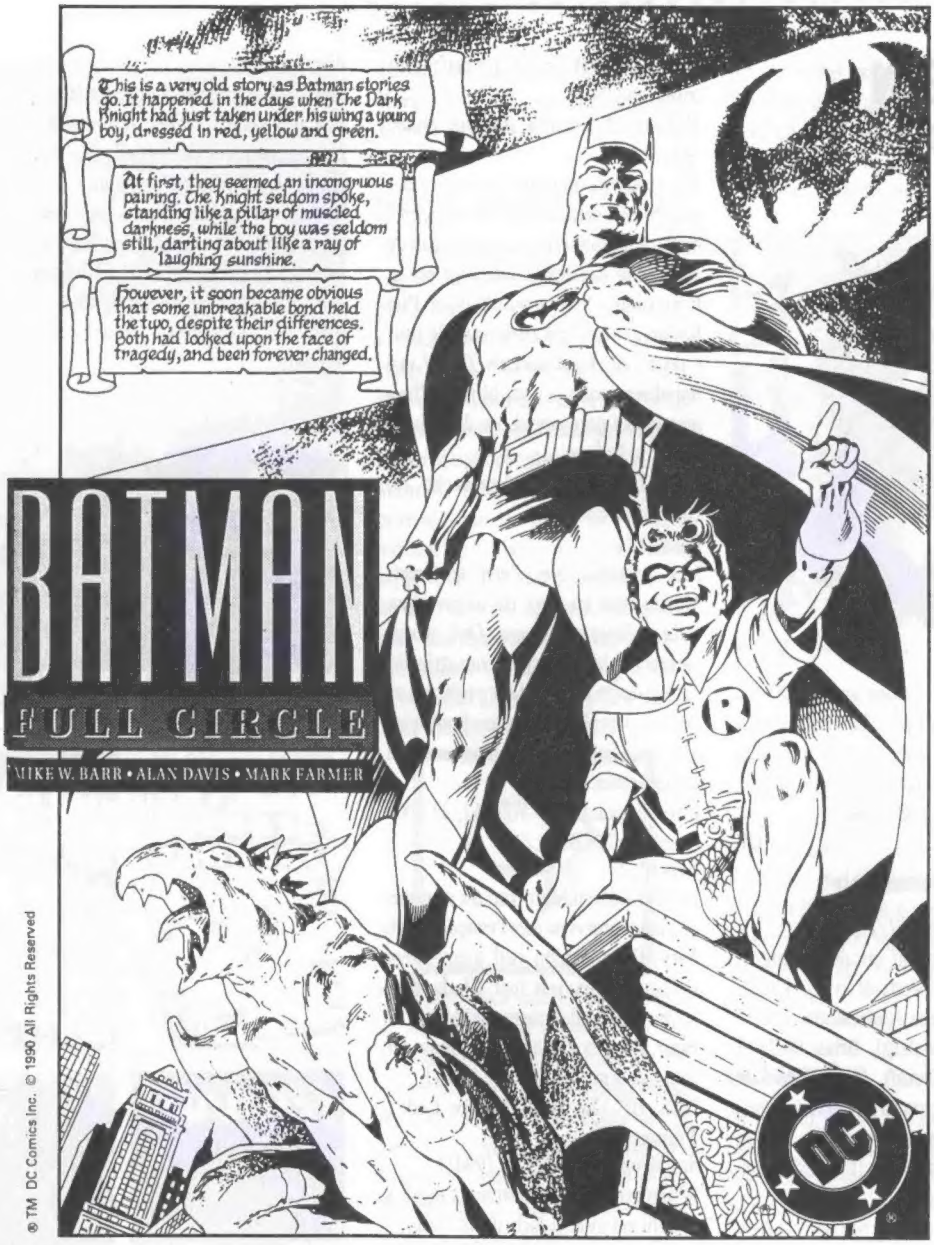
This is a very old story as Batman stories go. It happened in the days when the Dark Knight had just taken under his wing a young boy, dressed in red, yellow and green.
At first, they seemed an incongruous pairing. The Knight seldom spoke, standing like a pillar of muscled darkness, while the boy was seldom still, darting about like a ray of laughing sunshine.
However, it soon became obvious that some unbreakable bond held the two, despite their differences. Both had looked upon the face of tragedy, and been forever changed.
BATMAN
FULL CIRCLE
MIKE W. BARR • ALAN DAVIS • MARK FARMER
© TM DC Comics Inc. © 1990 All Rights Reserved

Long hot summer

Tjonge, de zomer is nog niet eens in zicht of het belooft nu al een lange hete comic-veldslag te worden. De grote uitgevers openen medio mei al het offensief. In deze maand zullen er maar liefst 14 nummers 1 op de markt verschijnen bij Marvel en DC (mini-series en specials meegerekend). Voor verzamelaars natuurlijk iets om gek van te worden. Wat ook weer erg fijn is, is dat er een aantal titels twee keer per maand zal gaan verschijnen. Marvel pakt het meteen rigoureus aan en is van plan dat niet tot de zomermaanden te beperken, maar het voort te laten duren tot medio volgend jaar. Leuk voor de portemonnee en voor de concurrentie.

Omac

Ik heb het al een paar keer ter sprake gebracht, maar in mei zal *John Byrne*'s nieuwe project Omac de winkels bereiken. En je kan zeggen wat je wil, maar Byrne weet altijd wel iets te verzinnen waar je je wenkbrauwen even voor ophaalt. Wat te denken van een prestige boek-uitvoering in zwart/ wit met alleen duo-tone. En let u ook even op de kleine lettertjes: 'For mature readers: contains partial nudity and sexual situations'. Is dit een grap of een nieuwe gimmick van John? Hmm ... hij maakt me wel nieuwsgierig.

Superman: The Man of Steel

Nee, nee, dit is niet de mini-serie van *Byrne* van enige jaren terug, maar de originele titel van een nieuwe – maandelijks te verschijnen – Superman-comic. Ja, voortaan iedere week een Superman-comic, want er zijn er nu welgeteld vier. De bezielde tandem *Louise Simonson* en *John Bogdanove* (voorheen X Factor) zal de Stalen Man gestalte geven. Het eerste nummer, dat luistert naar de titel Revenge of the Krypton Man, is meteen dubbeldik en vormt het eerste deel van een vierdelig cross-over-verhaal met de andere Superman-titels.

Met de zomer in zijn bol kwam Superman-opzichter/redacteur *Mike Carlin* op het lumineuze idee om in plaats van alle Superman-comics dubbel te laten verschijnen, per maand een nieuwe comic te starten. Op deze manier hield hij zijn bazen bij DC te vriend. Die zagen 12 comics per jaar erbij wel zitten in plaats van 'slechts' negen extra zomernummers. En zijn tekenaars en schrijvers haalden ook opgelucht adem. Terwijl iedereen op het strand lekker ligt te lezen, zouden zij zich anders het leplazarus hebben moeten werken aan die extra nummers. Kortom: iedereen blij. Toch?

Batman: Full Circle

Batman kan natuurlijk ook niet achterblijven. Ten eerste is er het tweede deel uit de Batman Archives, door onder anderen *Kane*, *Finger* en *Robinson*. Dit is een hardcover-herdruk van Detective Comics 51-70 voor de lieve som van $39.95. En ten tweede is eindelijk het vervolg op Batman: Year Two af, namelijk Batman: Full Circle, door *Mike W. Barr*, *Alan Davis* en *Mark Farmer*. 64 pagina's, $5.95. Het zal voor Davis voorlopig wel het laatste zijn wat hij voor DC doet. Marvel heeft hem namelijk weer weten te strikken voor Excalibur. Kortom, nog een paar maandjes slapen en Excalibur wordt weer als vanouds ... hopelijk! Geniet in de tussentijd maar van Full Circle.

Punisher P.O.V.

Never change a winning team. Onder dat motto slaan *Jim Starlin* en *Bernie Wrightson* wederom toe, ditmaal met de Punisher. Wegens onenigheid met DC zit een vervolg op Batman: The Cult er niet in. 'Geen nood,' dacht Jim Starlin, 'dan maken we

INFINITY GAUNTLET

gewoon wat voor Marvel, nietwaar?' Natuurlijk zag Marvel dat wel zitten. Ondanks dat Bernie eigenlijk een bloedhekel aan superhelden heeft, moet er toch brood op de plank komen. Dus tekent hij nu met zijn ogen dicht de lotgevallen van de Punisher in 4 delen prestige-reeks. Of zou hij er zijn best op doen? Wedje leggen?

Infinity Gauntlet

Die *Starlin* weet z'n tekenaars wel uit te zoeken. Ditmaal heeft hij de immer populaire *George Pérez* gestrikt voor het tekenwerk van de Infinity Gauntlet, een zesdelig kosmisch epos. Het geeft Pérez de gelegenheid om alle Marvel-superhelden te tekenen. Een normale tekenaar zou allang een straatje om zijn gelopen, maar Pérez niet: hoe meer poppetjes, hoe meer vreugd. Als je dacht, dat hij na DC's Crisis on Infinite Earths wel zijn buik vol zou hebben van massa-scènes met alle mogelijke superhelden, dan heb je het mis. Hij vindt het nog steeds prachtig om te doen. En schijnbaar niet zonder succes, want zijn strips verkopen als warme broodjes. Een geheide klapper voor Marvel deze zomer. $2.50 per deel.

Deathlok

Na een mini-serie vorige zomer, nu een vaste serie iedere maand voor Deathlok. Als jongetje was *Denys Cowan* een vurig bewonderaar van deze half(?)-mechanische held. Hij kon dus geen nee zeggen toen Marvel hem vroeg om de vaste tekenaar van deze serie te worden. Een jongensdroom ging in vervulling. *Mike Manley* inkt en *Dwayne McDuffie* neemt het script voor z'n rekening. $1.75 per deel.

True Faith

Opschudding op de Britse stripmarkt.
True Faith is een verhaal over een loodgieter die in actie komt tegen God, om de dood van zijn vrouw en kind te wreken. Verscheidene kerken worden in brand gezet en God wordt satirisch op de korrel genomen. De strip werd voorgepubliceerd in Crisis en verscheen wegens zijn populariteit in albumvorm om een groter publiek te bereiken. En toen ging het fout. Een woordvoerder van een Christelijke gemeenschap vergeleek het met The Satanic Verses als zijnde zwaar beledigend voor Christenen. De uitgever, Fleetway, zwichtte onder de druk en haalde het boek terug uit de winkels. Het 'verboden boek' zal echter binnenkort in Nederland gaan verschijnen bij Arboris. Zij noemen het een weergaloos spannend verhaal. Godslastering van hoog niveau, door *Garth Ennis* en *Warren Pleece*. Kijken of er hier ook zo moeilijk over gedaan gaat worden. Trouwens, schrijver Ennis heeft inmiddels emplooi gevonden bij DC, waar hij voortaan Hellblazer schrijft. Als hij maar niet weer over God begint, want dan zijn de poppen zo weer aan het dansen.

Concrete

Leuk, leuk, leuk. Concrete is er weer. Ditmaal met een vierdelige mini-serie in kleur, die Fragile Creature gaat heten. Maker *Paul Chadwick* baseert zich voor dit verhaal speciaal op zijn eigen ervaringen uit Hollywood. Concrete wordt toegevoegd aan de Special Effects-crew van de film Rulers of the Omniverse. Het rare is alleen, dat iemand zijn acties saboteert en dat kan wel eens dodelijke gevolgen hebben. Aanbevolen, $2.50 per deel.

THE ROCKETEER

DEATHLOK

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-94 35 62

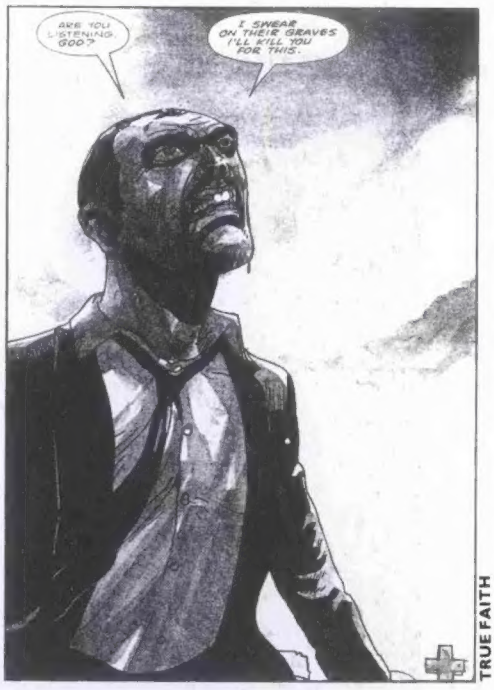

TRUE FAITH

Rocketeer

Disney brengt deze zomer een heuse speelfilm uit, die gebaseerd is op de Rocketeer-strip van *Dave Stevens*. De film is met de grootst mogelijke geheimzinnigheid omgeven, maar wat wel bekend is, is dat er een stripversie van de film komt die geschreven is door *Russ Heath*. Dave Stevens verzorgt de cover. 64 pagina's. Prijs $5.95. Tevens verschijnt er een 3D-comic/audio-cassette. Oftewel een 3D-comic met de dialogen, inclusief achtergrondgeluiden, op een bandje opgenomen. Geschreven door *Ron Kidd* en tekeningen van *Neal Adams*' studio. 3D-effecten van *Ray Zone*. Prijs $7.98. Je moet Disney nageven, dat ze niet de eerste de beste hebben aangetrokken voor dit grapje, maar of het 't origineel van Dave Stevens zal overtreffen blijft de vraag. Trouwens, voor liefhebbers van Dave Stevens' artwork is het wellicht goed nieuws dat er een Posterbook van hem uitkomt. Het bevat 16 full colour-platen van hem met hoofdzakelijk smakelijke pin-ups. Prijs $14.95. Geproduceerd door Ursus Imprints.

Golden Oldies

Gouwe ouwe klassiekers die in eindeloze herdrukken verschijnen, maar die niet te versmaden zijn. Er gaan verschijnen:
- Krazy & Ignatz, Volume 9: Shed a soft Mongolian tear, prijs $9.95, 64 pagina's, Eclipse Books.
- Little Nemo in the Land of Wonderful Dreams, volume 1, $34.95, 96 pagina's (deel 2 completeert het geheel), Eclipse Books.
- Little Nemo, Volume 5 van Fantagraphics. Dit bevat ook 'The Land of Wonderful Dreams'. Nou moe?!

En als laatste:
- To the Heart of the Storm. Een nieuwe autobiografische strip van 'gouwe ouwe' *Will Eisner*. 208 pagina's, Kitchen Sink.

Over en sluiten maar.

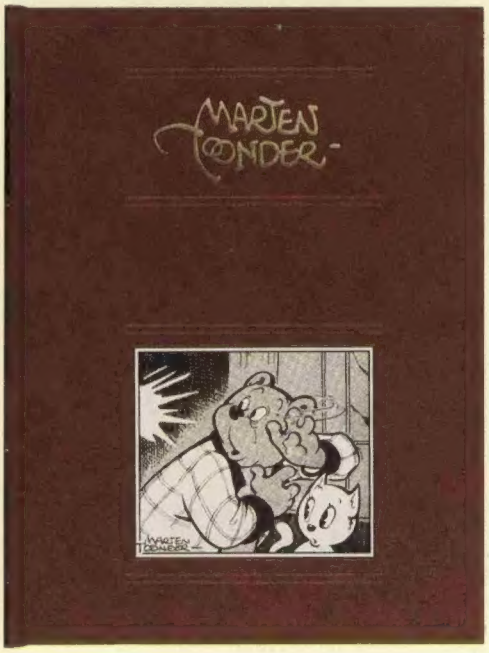

MARTEN TOONDER
HEER BOMMEL
VOLLEDIGE WERKEN
DE DAGBLADPUBLIKATIES

Alle honderdzevenenzeventig dagbladverhalen
van Heer Olivier B. Bommel en Tom Poes
nu voor het eerst volledig in boekvorm!

In veertig grote boeken, gebonden in fraaie band met bandbestempeling,
formaat 31 bij 24 cm; voorzien van leeslint.
Onverkort gezet naar de door Marten Toonder zelf geautoriseerde tekst!
Met alle tekeningen, perfect gereproduceerd van de originelen;
gedrukt op zwaar kunstdruk-papier.
Met volledige, historisch-bibliografisch verantwoording.
De uitgave verschijnt onder auspiciën van het Haagsch Bommel Genootschap.

De volgorde van het verschijnen van de banden geschiedt in overleg met de auteur.
Het eerste deel, band 11, verscheen in november 1990
en bevat de zes verhalen uit 1953; drie daarvan verschenen niet eerder in boekvorm.
Per jaar worden vier banden uitgebracht;
alle verhalen daarin worden chronologisch opgenomen.

De prijs is *f* 110,- per band;
prijswijzigingen voorbehouden, behalve voor vooruitbetaalde delen.

Deze Integrale Uitgave is eenmalig en de oplage is beperkt tot slechts 2.500 exemplaren.
Er zal geen bijdruk of herdruk worden gemaakt.
Wilt u er van verzekerd zijn, deze Integrale Uitgave niet te missen,
dan kunt u schriftelijk intekenen.
Reservering vindt plaats op volgorde van binnenkomst van aanmelding.
Indien dat tijdig geschiedt, ontvangt u van ons een bevestiging.

Een uitgave van Uitgeverij Panda
onder auspiciën van het Haagsch Bommel Genootschap,
Frederikstraat 955-959,
2514 LJ 's-Gravenhage,
tel. 070-3635950, fax 070-3561122.